POLISI GWRTH FWLIO

Ym mhob un o'r polisïau fe anelwn at gyflawni nodau ac amcanion fframwaith saith nod Craidd Hawliau Gweithredu Pobl Ifanc Cymru.

"DYRO DY LAW I MI AC FE AWN I BEN Y MYNYDD"

Drwy gydweithio ac ymddiried yn ein gilydd, mae Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg am sicrhau fod pob disgybl yn cyrraedd i ben mynydd ei allu a'i dalentau. Gwnawn hynny drwy gynnig cyfle, cynhaliaeth ac arweiniad o fewn cymdeithas bositif, eangfrydig, diogel a gwar.

Gweledigaeth ar gyfer ein disgyblion

Rydym am ddisgyblion rhugl yn y Gymraeg a'r Saesneg sydd yn falch o draddodiad ac etifeddiaeth eu hardal a'u gwlad. Ceisiwn ddinasyddion cytbwys a chyfrifol sy'n parchu hawliau unigolion eraill ac sydd yn gyfforddus a'u hunain. Bydd ganddynt barch at eu meddyliau, eu hysbryd, a'u cyrff ac fe fydd ganddynt orwelion eang a chwilfrydedd am wybodaeth newydd. Meddant ar y medrau angenrheidiol i fanteisio ar her a sialens y dyfodol yn y byd gwaith ac yn y gymdeithas a byddent am barhau i dyfu a datblygu fel dysgwyr gydol oes a dinasyddion y byd.

CYFLWYNIAD

Mae herio bwlio mewn ysgolion yn flaenoriaeth allweddol i'r Awdurdod Lleol. Rydym wedi ymrwymo i sicrhau bod ein holl ddysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn cael eu cefnogi i gyflawni eu llawn botensial. Mae gan bob person ifanc hawl i addysg ac i gael ei drin yn gyfartal.

Er mwyn herio bwlio'n effeithiol byddwn yn cefnogi ein hysgolion i ddod yn gynhwysol ac yn ymgysylltiol, gyda blaenoriaeth yn cael ei rhoi ar les fel bod dysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn barod i ddysgu. Mae'n hanfodol bod plant a phobl ifanc yn cael eu haddysgu am feithrin a chynnal perthnasoedd parchus a bod gwerthoedd parch, goddefgarwch a charedigrwydd yn rhan o gymunedau a diwylliant ysgolion.

Ym mis Tachwedd 2019, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru y dogfennau canllawiau canlynol:

- Herio bwlio. Hawliau, parch, cydraddoldeb: canllawiau i rieni a gofalwyr
  https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guidance-for-parents-and-carers.pdf

- Herio bwlio. Hawliau, parch, cydraddoldeb: Canllawiau statudol ar gyfer cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir
  https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-11/hawliau-parch-cydraddoldeb-canllawiau-statudol-ar-gyfer-cyrff-llywodraethu-ysgolion-a-gynhelir.pdf

- Herio bwlio. Hawliau, parch, cydraddoldeb: Canllawiau statudol i awdurdodau lleol
  https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-11/hawliau-parch-cydraddoldeb-canllawiau-statudol-ar-gyfer-awdurdodau-lleol.pdf

- Herio bwlio: hawliau, parch, cydraddoldeb. Canllawiau i blant
  https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-children.pdf

- Herio bwlio: hawliau, parch, cydraddoldeb. Canllawiau i bobl ifanc
  https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-young-people.pdf

Mae'r dogfennau canllaw hyn yn cynnwys gwybodaeth fanwl ar wrth-fwlio, gan gynnwys pecynnau cymorth ar-lein i gefnogi'r gwaith o weithredu'r canllawiau ar lefel weithredol. Dylai'r holl staff fod yn gyfarwydd â'r canllawiau hyn gan fod bwlio yn gyfrifoldeb i bawb. Dylai staff a llywodraethwyr sy'n gyfrifol am wrth-fwlio ddod yn gyfarwydd â'r deunyddiau hyn.

Mae sicrhau diogelwch a lles ein holl blant a phobl ifanc yn holl bwysig i'r Cyngor, ein hysgolion a phob lleoliad addysgol.

Mae bwlio yn fater sy'n uchel ar yr agenda i bob un ohonom. Mae'n ofynnol i bob ysgol gael polisi sy'n nodi'n glir eu strategaethau ar gyfer atal ac ymateb i ymddygiadau o fwlio, gan gynnwys y rhai sy'n seiliedig ar nodweddion a ddiogelir. Mae'r canllawiau hyn yn rhoi cyngor i benaethiaid a staff addysgol ar sut i reoli'r broses hon yn y ffordd fwyaf effeithiol.

Drwy ddefnyddio dull rhagweithiol a mynd i'r afael â bwlio'n effeithiol gallwn leihau'r achosion a'r effaith hirdymor.

Disgwylir y bydd pawb sy'n gweithio mewn ysgolion ym Mro Morgannwg yn mabwysiadu ac yn gweithredu'r canllawiau hyn.

MYND I'R AFAEL Â BWLIO YNG NGHYD-DESTUN FFRAMWAITH AROLYGU ESTYN

Mae Fframwaith Arolygu Estyn yn cynnwys cysylltiadau clir o ran atal bwlio mewn dau o'r meysydd arolygu sef:

- lles ac agweddau at ddysgu
- gofal, cymorth ac arweiniad.

Bydd arolygwyr Estyn yn ystyried:
'pa mor dda y mae'r ysgol yn ymateb i unrhyw ddigwyddiadau sy'n ymwneud â bwlio, aflonyddu a gwahaniaethu ac yn eu rheoli. Dylent ystyried pa mor dda y mae trefniadau'r ysgol yn meithrin dull cadarnhaol o reoli ymddygiad disgyblion a diwylliant gwrth-fwlio.'

BETH YW YSTYR BWLIO?

Nid oes diffiniad cyfreithiol o fwlio yng Nghymru nac ym Mhrydain Fawr. Felly, mae'r diffiniad a ddefnyddir yn y ddogfen hon yn adeiladu ar egwyddorion a ddefnyddir yn eang a sefydlwyd yn y DU ers 1993. Mae canllawiau Llywodraeth Cymru yn diffinio bwlio fel:

Ymddygiad unigolyn neu grŵp, a ailadroddir dros amser fel arfer, sy'n brifo eraill yn fwriadol, naill ai yn gorfforol neu'n emosiynol.

RHOI GWYBOD I'R AWDURDOD LLEOL AM DDIGWYDDIADAU SY'N GYSYLLTIEDIG Â BWLIO A RHAGFARN

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion gofnodi pob achos o fwlio, gan amlinellu'r mathau penodol o fwlio, gan gynnwys bwlio o amgylch y nodweddion a ddiogelir.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i bob digwyddiad bwlio gan gynnwys digwyddiadau sy'n gysylltiedig â rhagfarn gael eu cofnodi'n gywir er mwyn galluogi ysgolion i fonitro patrymau ac atal gwahaniaethu. Bydd yr Awdurdod Lleol yn monitro achosion o fwlio ac yn ei gwneud yn ofynnol i ysgolion roi gwybod am y rhain. Mae hyn yn briodol er mwyn galluogi ysgolion ac awdurdodau lleol i fonitro eu cydymffurfiaeth â Dyletswydd Cydraddoldeb Sector Cyhoeddus (DCSC). Disgwylir i ysgolion hefyd gofnodi data ar ddigwyddiadau untro sy'n gysylltiedig â rhagfarn, gwahaniaethu neu aflonyddu a rhannu'r rhain gyda'r awdurdod lleol. Bydd disgwyl i ysgolion adrodd a chofnodi digwyddiadau sy'n gysylltiedig â rhagfarn (canfyddedig a gwirioneddol) gan ddefnyddio'r rhestr ddiwygiedig o nodweddion a ddiogelir (gweler atodiad 4). Bydd hyn yn galluogi ysgolion a'r awdurdod lleol i gael mwy o wybodaeth wrth ddatblygu strategaethau priodol i fynd i'r afael â'r rhagfarn sy'n arwain at fwlio, ac i ddiogelu plant a phobl ifanc. Heb gasglu a chofnodi gwybodaeth am ddigwyddiadau bwlio a digwyddiadau untro sy'n gysylltiedig â rhagfarn (canfyddedig neu wirioneddol), mae'n anodd cael darlun cywir o natur y materion, neu fesur pa mor effeithiol yw strategaethau i fynd i'r afael â'r rhain.

SUT I DDATBLYGU A GWEITHREDU POLISI GWRTH-FWLIO YN EICH YSGOL

Mae Canllawiau Llywodraeth Cymru **Hawliau, parch, cydraddoldeb: Canllawiau statudol ar gyfer cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir (2019)** yn nodi:

'Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion ddatblygu eu polisi gwrth-fwlio fel dogfen bolisi ar wahân, ond dylai gysylltu â pholisi ymddygiad/perthnasoedd yr ysgol.'

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i bolisïau gwrth-fwlio ysgolion amlinellu:

- gweledigaeth a gwerthoedd eu hysgol
- diffiniad o'r hyn a olygir wrth fwlio
- pam mae'n bwysig atal a herio bwlio
- sut y codir ymwybyddiaeth o fwlio
- sut y bydd gwaith gwrth-fwlio yn cael ei ymgorffori yn y cwricwlwm yn hytrach na digwyddiad blynyddol ynysig (megis yn ystod wythnos gwrth-fwlio)
- ymglymiad staff, dysgwyr, rhieni/gofalwyr a llywodraethwyr ysgol wrth ddatblygu a gweithredu'r polisi
- arwyddion y gallai plentyn neu berson ifanc fod yn cael ei fwlio
- sut y caiff bwlio ei atal gan gynnwys ar deithiau i'r ysgol ac adref
- pryd y bydd yr ysgol yn gweithredu mewn perthynas â bwlio y tu allan i'r ysgol
- sut y bydd yr ysgol yn ymateb i ddigwyddiadau untro, yn enwedig digwyddiadau sy'n gysylltiedig â rhagfarn (canfyddedig neu wirioneddol)
- sut i adrodd am fwlio
- yr hyn y gall dysgwyr ei ddisgwyl
- beth all rhieni/gofalwyr ei ddisgwyl
- sut y caiff digwyddiadau untro (canfyddedig a gwirioneddol) eu cofnodi a'u monitro
- sut y gall dysgwyr a/neu rieni/gofalwyr fynd â’r mater ymhellach mewn ffordd sy’n briodol os nad ydynt yn teimlo bod eu pryderon yn cael eu cymryd o ddifrif
- sut y bydd yr ysgol yn gwerthuso ac yn adolygu ei pholisi a'i strategaeth

GWELEDIGAETH A GWERTHOEDD YR YSGOL

Dylai ysgolion fabwysiadu dull gweithredu ysgol gyfan o hyrwyddo ymddygiad cadarnhaol a pharchus rhwng staff a dysgwyr fel rhan o'u dull gweithredu ysgol gyfan o ymdrin â lles. Dylid defnyddio’r dull gweithredu hwn ar gyfer holl weithgarwch yr ysgol.

Bydd creu amgylchedd sy'n annog ymddygiad cadarnhaol ac yn mynd i'r afael ag achosion sylfaenol ymddygiad annerbyniol yn helpu i greu amgylchedd cynhwysol lle mae dysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn barod i ddysgu.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, rydym yn wedi ymrwymo’n llwyr i sicrhau bod pob disgybl a phob aelod o staff yn ddiogel ac yn hapus yn yr ysgol. Dim ond pan fydd hyn yn digwydd y bydd holl aelodau cymuned yr ysgol yn medru cyrraedd eu llawn potensial. Mae bwlio o unrhyw fath yn effeithio ar hyn ac yn cyfyngu ar gyfle cyfartal. Mae’n gyfrifoldeb ar bawb i atal hyn rhag ddigwydd ac mae’r polisi hwn yn cynnwys canllawiau sy’n cynnal yr ethos hwn. Ein nod yw herio agweddau tuag at fwlio, gan wella dealltwriaeth y disgyblion a’r staff.

Rydym ni’n ysgol sydd yn annog sgwrsio yn agored a rydym bob amser yn ymateb i unrhyw gonsyrn gan ddisygbl neu aelod o staff.

BETH YW YSTYR BWLIO?

Nid oes diffiniad cyfreithiol o fwlio yng Nghymru nac ym Mhrydain Fawr. Felly, mae'r diffiniad a ddefnyddir yn y canllawiau hyn yn adeiladu ar egwyddorion a ddefnyddir yn eang a sefydlwyd yn y DU ers 1993. Mae canllawiau Llywodraeth Cymru yn diffinio bwlio fel:

Ymddygiad unigolyn neu grŵp, a ailadroddir dros amser fel arfer, sy'n brifo eraill yn fwriadol, naill ai yn gorfforol neu'n emosiynol.

Mae nifer o elfennau unigryw yn gysylltiedig â bwlio. Mae'r rhain yn cynnwys, ond heb eu cyfyngu i'r canlynol:

- **Bwriad i niweidio**: mae'r bwlio yn fwriadol gyda'r bwriad o achosi niwed. Mae'r rheiny sy'n bwlio eraill yn aml yn gwybod yn union sut i fychanu neu frifo eu targed: pigo ar agweddau penodol ar eu hymddangosiad, eu personoliaeth neu eu hunaniaeth sy'n cynhyrchu'r effaith yr oeddent yn ei ddymuno. Maent yn chwilio am y man lle mae ganddynt bŵer dros eu targed.
- **Canlyniad niweidiol**: mae unigolyn neu grŵp yn cael ei frifo'n gorfforol neu'n emosiynol. Gellir eu hynysu, eu bychanu neu eu gwneud yn ofnus. Mae eu hymdeimlad o hunanwerth yn cael ei leihau.
- **Gweithredoedd uniongyrchol neu anuniongyrchol**: gall bwlio gynnwys ymddygiad ymosodol uniongyrchol, fel taro, yn ogystal â gweithredoedd anuniongyrchol fel lledaenu sïon, datgelu gwybodaeth breifat am rywun neu rannu delweddau preifat gyda phobl na fwriadwyd rhannu'r wybodaeth/delweddau â hwy.
- **Ailadrodd**: mae bwlio fel arfer yn golygu gweithredoedd ymosodol mynych. Nid yw gweithred ymosodol ynysig, fel ffeit, fel arfer yn cael ei ystyried yn fwlio. Ac eto, gall unrhyw ddigwyddiad fod yn ddechrau patrwm o ymddygiad bwlio sy'n datblygu wedyn. Dyna pam mae cofnodion digwyddiadau mor bwysig.
- **Pŵer anghyfartal**: mae bwlio yn golygu camddefnyddio pŵer gan un person neu grŵp sydd (yn cael eu hystyried) yn fwy pwerus, yn aml oherwydd eu hoedran, eu cryfder corfforol, eu poblogrwydd neu eu gwydnwch seicolegol.

Gall bwlio fod ar sawl ffurf, gan gynnwys:

- **Corfforol** – cicio, baglu neu wthio rhywun, anafu rhywun, difrodi ei eiddo neu wneud ystumiau bygythiol;
- **Geiriol** – gwawdio a galw enwau, sarhau, bygwth, bychanu neu frawychu
- **Emosiynol** – ymddygiad sydd â'r bwriad o ynysu, brifo neu fychanu rhywun
- **Anuniongyrchol** – gweithredoedd slei neu dwyllodrus a gyflawnir y tu ôl i gefn y targed neu ledaenu sibrydion amdano
- **Ar-lein** – defnyddio unrhyw fath o ddulliau technolegol, ffonau symudol, rhwydweithiau cymdeithasol, gemau, ystafelloedd sgwrsio, fforymau neu apiau i fwlio drwy negeseuon testun, negeseuon, delweddau neu fideo (gweler atodiad 2 am ragor o wybodaeth ar fwlio ar-lein)
- **Niweidio perthnasoedd** – bwlio sy'n ceisio gwneud niwed i berthnasoedd neu statws cymdeithasol y targed: annog ei ffrindiau i droi cefn arno, elwa ar anghenion addysgol ychwanegol (ADY) neu salwch hirdymor unigolyn, targedu statws cymdeithasol ei deulu, ynysu neu godi cywilydd ar rywun yn fwriadol neu achosi helynt yn fwriadol i rywun;
- **Rhywiol** – cyffwrdd digroeso, bygythiadau, awgrymiadau, sylwadau a jôcs neu ensyniadau. Gall hyn hefyd gynnwys blacmel rhywiol, yr hyn a elwir yn

‘bornograffi dial’ ac unrhyw gamddefnydd o luniau personol a noeth o’r dysgwr sy’n cael ei dargedu.

- **Cysylltiedig â rhagfarn** – bwlio dysgwr neu grŵp o ddysgwyr oherwydd rhagfarn. Gellid cysylltu hyn â stereoteipiau neu ragdybiaethau am hunaniaeth. Mae bwlio sy’n gysylltiedig â rhagfarn yn cynnwys y nodweddion a ddiogelir (oedran, anabledd, ailbennu rhywedd, priodas a phartneriaeth sifil, beichiogrwydd a mamolaeth, hil, crefydd neu gred, rhyw a chyfeiriadedd rhywiol). Mae rhagfarn yn gallu ac yn ymestyn y tu hwnt i'r nodweddion a ddiogelir ac mae’n gallu arwain at fwlio am amrywiaeth o resymau eraill fel statws cymdeithasol a chefndir.

Mae mathau penodol o fwlio yn ymwneud â nodweddion a ddiogelir. Gellir categoreiddio'r rhain yn fras i'r grwpiau canlynol:

- Bwlio sy'n gysylltiedig ag oedran
- Bwlio sy'n cynnwys dysgwyr ag anableddau, sy'n gallu cynnwys AAA
- Bwlio **homoffobig, deuffobig a/neu drawsffobig**
- Bwlio sy'n gysylltiedig â **hil, crefydd a/neu ddiwylliant**
- Bwlio **rhywiaethol a/neu rywiol**

BETH YW BWLIO?

Nid yw rhai mathau o ymddygiad, er ei fod yn annerbyniol, yn cael ei ystyried yn fwlio. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i'r achosion hyn gael eu trin yn unol â pholisi ymddygiad/perthnasoedd yr ysgol er mwyn delio a hwy’n effeithiol a’u hatal rhag gwaethygu ac arwain at fwlio. Mae'n hanfodol bod y digwyddiadau untro hyn yn cael eu cofnodi gan yr ysgol a bod y data hwn yn cael ei adolygu'n rheolaidd gan yr ysgol ochr yn ochr â data ar fwlio i lywio arfer yn y dyfodol. Gallai rhai achosion fod yn fater diogelu neu fod angen ymglymiad yr heddlu. Efallai y bydd angen cymorth amlasiantaethol neu ymyrraeth therapiwtig ar berson ifanc.

Mae'r enghreifftiau canlynol yn achosion na fyddent fel arfer yn cael eu hystyried yn fwlio:

- **Ffrae rhwng ffrindiau** - gall ffrae rhwng ffrindiau ddirywio i fod yn ymddygiad bwlio sy'n cael ei alluogi gan y ffaith bod gan gyn-ffrindiau wybodaeth bersonol am ofnau ac ansicrwydd ei gilydd. Mae plant a phobl ifanc sy'n cael eu targedu gan gyn-ffrindiau yn teimlo'r bradychiad yn ddwfn ac yn aml yn cael eu hynysu oddi wrth eu hen grŵp ffrindiau.
- **Ffeit untro** – Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i’r achos gael ei drin yn unol â pholisi ymddygiad yr ysgol oni bai ei fod yn rhan o batrwm o ymddygiad sy'n dangos bod unigolyn arall yn cael ei dargedu’n fwriadol.
- Nid yw **dadl neu anghytundeb** rhwng dau blentyn neu berson ifanc yn cael eu hystyried yn fwlio yn gyffredinol. Serch hynny, efallai y bydd angen cymorth arnynt i ddysgu parchu barn pobl eraill.
- **Ymosodiad corfforol untro** – Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl iddo gael ei atal a’i drin ar unwaith. Gall ymglymiad yr heddlu mewn achosion lle mae ymosodiad corfforol wedi digwydd fod yn briodol hefyd.
- Digwyddiadau sy'n gysylltiedig â rhagfarn – Gellir diffinio digwyddiad sy'n gysylltiedig â rhagfarn fel
  "Unrhyw ddigwyddiad y tybir ei fod yn rhagfarnllyd neu'n wahaniaethol gan y dioddefwr neu unrhyw berson arall sy'n clywed neu'n dyst i'r digwyddiad".

Mae'n hanfodol bod ysgolion yn gweithredu ar ddigwyddiadau o'r fath ac yn eu cofnodi er mwyn sicrhau eu bod yn cael eu hystyried yn annerbyniol yn y gymuned ysgol. Er

nad ydynt yn bodloni'r diffiniad o fwlio oherwydd efallai nad ydynt yn cael eu hailadrodd dros amser, nid ydynt yn llai niweidiol i'r plentyn neu'r person ifanc sy'n dioddef hyn. Gellid cysylltu'r digwyddiadau hyn â stereoteipiau neu ragdybiaethau am hunaniaeth.

PAM MAE'N BWYSIG ATAL A HERIO BWLIO
Noda'r Cyngor Ysgol a'r UDA ein bod cydnabod bod bwlio yn medru achosi niwed hir dymor ar unigolion ac yn effeithio ar ganolbwyntio disgyblion ar lawr y dosbarth. Gall bwlio effeithio ar hapusrwydd disgyblion yn yr ysgol yn ogystal â thu allan i'r ysgol. Mae bwlio yn cael effaith negyddol ar ddisgyblion ac yn effeithio ar emosiynau disgyblion ac yn gwneud iddyn nhw golli hyder. Os ydy'n digwydd dros gyfnod hir – nid yw'r disgyblion yn teimlo'n ddiogel yn yr ysgol. Rydym hefyd yn gytun bod angen cynorthwyo'r disgybl sy'n bwlio er mwyn sicrhau nad yw'n digwydd eto. Mae'n hollbwysig ein bod ni fel ysgol yn parhau i flaenoriaethu gwerthoedd sy'n helpu ein disgyblion i fod yn ddinasyddion egwyddorol.
Gweler atodiad 3 am ddeddfwriaeth sy'n ymwneud â bwlio.

SUT Y CODIR YMWYBYDDIAETH O FWLIO
Os oes lefel dda o ymwybyddiaeth yn y gymuned ysgol gyfan am ymddygiad annerbyniol, mae'n debygol y bydd mwy o ddysgwyr yn rhoi gwybod am y peth.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg byddwn yn:

- Sicrhau bod yr holl staff yn ymwybodol o'r polisi gwrth-fwlio.
- Sicrhau, yn ystod y cyfnod sefydlu, bod yr holl staff newydd yn cael gwybod am y polisi, y dull gweithredu a gymerir gan yr ysgol a sut y gweinyddir y gweithdrefnau
- Sicrhau bod goruchwylwyr meysydd chwarae, amser cinio a gweinyddwyr yr ysgol yn gwbl ymwybodol o'r polisi a'r gweithdrefnau y dylent eu dilyn
- Ceisio barn plant a phobl ifanc ar natur y bwlio yn rheolaidd.
- Sicrhau bod disgyblion yn gwybod sut i fynegi gofidiau a phryderon am ddigwyddiadau untro a bwlio.
- Sicrhau bod pob disgybl yn ymwybodol o gosbau'r ysgol o ran bwlio.
- Cynnwys disgyblion mewn ymgyrchoedd gwrth-fwlio.
- Cyhoeddi'r polisi gwrth-fwlio ar wefan yr ysgol
- Rhoi cyhoeddusrwydd i fanylion llinellau cymorth a gwefannau defnyddiol
- Cynnig cymorth i ddisgyblion sydd wedi cael eu bwlio (canfyddedig a gwirioneddol)
- Gweithio gyda disgyblion sydd wedi bod yn bwlio er mwyn mynd i'r afael â'r problemau sydd ganddynt.

SUT Y BYDD GWAITH GWRTH-FWLIO AC UNRHYW DDIGWYDDIADAU SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN YN CAEL EU HYMGORFFORI YN Y CWRICWLWM YN HYTRACH NA DIGWYDDIAD BLYNYDDOL YNYSIG (MEGIS YN YSTOD WYTHNOS GWRTH-FWLIO)

Bydd creu amgylchedd sy'n annog ymddygiad cadarnhaol ac yn mynd i'r afael ag achosion sylfaenol ymddygiad annerbyniol yn helpu i greu amgylchedd cynhwysol lle mae dysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn barod i ddysgu.

CWRICWLWM I GYMRU

Mae Dyfodol Llwyddiannus yn nodi 4 diben ar gyfer y cwricwlwm. Mae'n argymell y dylid cynllunio'r cwricwlwm ysgol cyfan i helpu pob plentyn a pherson ifanc i ddod yn:

- ddysgwyr uchelgeisiol a galluog sy’n barod i ddysgu trwy gydol eu bywydau
- cyfranwyr creadigol a llawn menter sy’n barod i chwarae rhan lawn mewn bywyd a gwaith
- dinasyddion moesegol a gwybodus sy’n barod i fod yn ddinasyddion Cymru a’r byd
- unigolion iach a hyderus sy’n barod i fyw bywydau llawn boddhad fel aelodau gwerthfawr o’r gymdeithas

Mae’r Maes Iechyd a Lles o’r Profiad Dysgu yn ymwneud ag agweddau corfforol, seicolegol, emosiynol a chymdeithasol ein bywydau.

Mae gwersi untro neu weithgareddau byr yn llai tebygol o lwyddo na gwaith wedi'i wreiddio yn y cwricwlwm sy'n mynd i'r afael yn raddol â pherthnasoedd, ymddygiad cadarnhaol a gwydnwch.

Mae gwaith ar draws y cwricwlwm yn adeiladu diwylliant ysgol cefnogol a gwerthoedd a rennir. Gall fod yn allweddol i alluogi a grymuso dysgwyr i gaffael a chynnal y sgiliau cymdeithasol a fydd yn eu galluogi i reoli eu perthnasoedd ag eraill mewn modd adeiladol a'u galluogi i ymateb i fwlio mewn ffordd briodol ac, os oes angen, pendant. Mae'r dull hwn o ymdrin â bwlio yn galluogi'r mater i gael ei gyflwyno'n raddol mewn ffordd sy'n briodol i oedran, rhyw a diwylliant ac yn golygu nad yw’n cael ei drin fel gwers 'untro'. Mae'n caniatáu i ddysgwyr ddefnyddio arddulliau dysgu dewisol a phriodol a all gynnwys defnyddio llenyddiaeth, deunydd clyweledol, drama, cerddoriaeth, dadleuon ac ymwelwyr allanol.

Mae mentrau wedi'u targedu yn gyfle i atgyfnerthu diwylliant ysgol cadarnhaol a chynhwysol. Gall hyn gynnwys diwrnodau ymwybyddiaeth, gweithdai, sesiynau cyfeirio a galw heibio yn ogystal â chynnwys y gymdogaeth ehangach a defnyddio amrywiaeth o sefydliadau.

Ni ddylid cyfyngu ysgolion i ddechrau ar fentrau wedi'u targedu o fewn dyddiadau a neilltuwyd ar gyfer gweithgareddau atal cynlluniedig yn unig. Yn wir, mae cyfyngu trafodaeth ar faterion cydraddoldeb neu wahaniaethu i ddyddiadau calendr penodol yn unig yn golygu y gellir colli nifer o gyfleoedd ar gyfer 'adegau y gellir dysgu' fel pethau sy’n digwydd yn y newyddion.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg byddwn yn:

- sicrhau bod disgyblion yn gwybod eu bod yn gallu trafod materion gydag aelod o staff ar unrhyw adeg.
- sicrhau ein bod yn gwrando ar bob disgybl sy’n codi mater o fwlio.
- sicrhau ein bod yn ymateb yn briodol i bob disgybl sy’n codi pryder am fwlio.

CYNNWYS STAFF, DYSGWYR, RHIENI/GOFALWYR A LLYWODRAETHWYR YSGOL WRTH DDATBLYGU A GWEITHREDU'R POLISI

Rhaid i'r gwaith o weithredu strategaeth gwrth-fwlio effeithiol yn llwyddiannus i herio ac atal bwlio mewn ysgolion gynnwys y gymuned ysgol gyfan. Mae mabwysiadu dull

gweithredu ysgol gyfan yn fwy tebygol o lwyddo nag un fenter gan athro neu grŵp o ddysgwyr.

Heb gyfraniad llwyr y boblogaeth ysgol nid yw strategaethau gwrth-fwlio yn debygol o lwyddo gan nad ydynt yn debygol o gael eu gweithredu'n llwyddiannus. Dylai ysgolion ymgynghori â dysgwyr fel cam hanfodol ym mhob cam o’r gwaith gwrth-fwlio.

Os yw dysgwyr yn teimlo 'perchnogaeth' o ran y strategaeth gwrth-fwlio, maent yn fwy tebygol o gadw ati. Mae hefyd yn caniatáu iddynt ddylanwadu ar benderfyniadau ar faterion sy'n effeithio arnynt, yn unol â'u hawliau o dan y CCUHP. Fel aelodau uchel eu parch o'r ysgol, mae dysgwyr yn fwy tebygol o deimlo eu bod yn perthyn.

Mae gwaith gwrth-fwlio llwyddiannus yn parchu pob aelod o’r gymuned ysgol ac yn dangos y parch hwn yn hytrach na gosod cyfres o reolau ar ddysgwyr heb unrhyw gyfeiriad at ba mor dda y mae hyn yn gweithio.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg byddwn yn:

- ymgysylltu'n eang â’r gymuned ysgol i sicrhau bod ein polisïau a'n gweithdrefnau yn berthnasol a'u diweddaru yn unol â hynny
- gosod amcanion clir a realistig ynghylch yr hyn y mae'r strategaeth yn ceisio'i gyflawni
- sicrhau bod aelodau staff yn ymwybodol o’r polisi ac yn deall y rôl maent y neu eu chwarae er mwyn sicrhau bod pob disgybl a staff yr ysgol yn teimlo’n hapus ac yn ddiogel.

Mae'n hanfodol bod plant a phobl ifanc yn cael eu haddysgu gartref ac yn yr ysgol, am feithrin a chynnal perthnasoedd parchus. Dyma'r sylfaen y mae ymddygiad cadarnhaol yn seiliedig arni.

Mae gan rieni/gofalwyr rôl bwysig i'w chwarae, fel rhan o’r gymuned ysgol, o ran cymryd cyfrifoldeb am ymddygiad eu plentyn y tu mewn a'r tu allan i'r ysgol. Mae gweithio mewn partneriaeth rhwng yr ysgol a rhieni/gofalwyr i gynnal safonau ymddygiad uchel ac annog parch a charedigrwydd tuag at bobl eraill yn hanfodol.

Dylai ysgolion ymgysylltu â rhieni/gofalwyr, gan ystyried yr ystyriaethau canlynol wrth ddatblygu a chyflwyno eu strategaeth gwrth-fwlio.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn sicrhau bod rhieni/gofalwyr:

- yn ymwybodol o'r polisi a fydd ar wefan yr ysgol
- yn gwybod sut yr hoffai'r ysgol iddynt roi gwybod am unrhyw bryderon a sut i uwchgyfeirio materion yn briodol pe na baent yn fodlon ar ganlyniad eu pryder cychwynnol
- yn gwybod â phwy i siarad â nhw wrth godi pryder am fwlio neu ddigwyddiadau untro a pha dystiolaeth i'w darparu
- wedi'u cynnwys i gefnogi eu plant a chefnogi gweledigaeth a gwerthoedd yr ysgol
- yn ymwybodol bod rhagfarn a gwahaniaethu yn annerbyniol yn y gymuned ysgol
- yn ymwybodol o weithdrefn gwyno'r ysgol, rhag ofn nad ydynt yn fodlon â'r ffordd y mae'r ysgol wedi delio ag achos o fwlio a digwyddiadau untro a adroddwyd
- yn ymwybodol nad yw bwlio a digwyddiadau untro yn gysylltiedig â staff ysgol drwy'r cyfryngau cymdeithasol yn dderbyniol.

ARWYDDION Y GALLAI PLENTYN NEU BERSON IFANC FOD YN CAEL EI FWLIO
Gallai arwyddion bod plentyn yn cael ei fwlio gynnwys:

- Ddim eisiau mynd i'r ysgol
- Ymddangos yn ofnus o/yn ystod y daith i'r ysgol ac adref
- Newid eu llwybr arferol
- Bod yn bryderus, di-hwyl, tawel
- Cwyno am salwch fel poenau stumog a chur pen
- Gwlychu gwely gan blentyn neu berson ifanc nad yw'n gwneud hynny fel arfer
- Cael hunllefau neu anawsterau cysgu
- Dod adref yn rheolaidd gydag eiddo wedi mynd ar goll neu wedi'i ddifrodi
- Cyrraedd adref yn llwglyd
- Gofyn am arian ychwanegol neu ddwyn arian
- Triwantio
- Dirywiad yn eu gwaith/llawysgrifen
- Ddim yn bwyta
- Toriadau a chleisiau heb esboniad
- Bod yn ymosodol a bwlio eraill
- Rhoi esgusodion anymarferol ar gyfer unrhyw un o'r uchod

SUT Y CAIFF BWLIO A DIGWYDDIADAU SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN EU HATAL, GAN GYNNWYS AR DEITHIAU I'R YSGOL AC ADREF

CREU ETHOS YSGOL GYFAN
Mae ysgolion effeithiol yn mynd ati'n rhagweithiol i atal pob digwyddiad rhagfarn untro (canfyddedig neu wirioneddol) a bwlio ac i liniaru eu heffeithiau pan fyddant yn digwydd.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- mabwysiadu dull gweithredu ysgol gyfan o hyrwyddo ymddygiad cadarnhaol a pharchus rhwng staff a dysgwyr fel rhan o'u dull gweithredu ysgol gyfan o ymdrin â lles - bydd y dull gweithredu hwn yn cael ei ddefnyddio ym mhob gweithgarwch ysgol
- creu amgylchedd sy'n annog ymddygiad cadarnhaol ac yn mynd i'r afael ag achosion sylfaenol ymddygiad annerbyniol - bydd hyn yn helpu i greu amgylchedd cynhwysol lle mae dysgwyr yn teimlo'n ddiogel ac yn barod i ddysgu
- addysgu plant a hyfforddi staff am barch, ymddygiad cadarnhaol, stereoteipiau a mynd i'r afael â rhagfarn
- meithrin hyder er mwyn gallu herio iaith annerbyniol a mynd i'r afael â hi
- sicrhau goruchwyliaeth effeithiol rhwng gwersi â lleoedd diogel a ddarperir ar gyfer dysgwyr sy'n agored i niwed yn ystod yr adegau hyn
- cyfleu neges glir o ymddygiad cadarnhaol, caredigrwydd, teyrngarwch ac ysbryd tîm

TEILWRA YMYRRAETH
Efallai na fydd plant ifanc sy'n bwlio eraill sy'n defnyddio sarhad bob amser yn deall y niwed y maent wedi'i achosi ac efallai eu bod yn ailadrodd yr hyn y maent wedi'i glywed gartref neu yn y gymuned.

Byddwn yn mynd i'r afael â hyn drwy:

- waith adferol sensitif
- gweithgareddau grŵp sy'n archwilio pam mae rhai geiriau'n annerbyniol y gellir eu defnyddio
- cyfarfodydd gyda rhieni/gofalwyr i'w hatgoffa am werthoedd yr ysgol

Pan fydd pobl ifanc yn cyrraedd y glasoed, maent yn fwy tebygol o gael eu dylanwadu gan eu cyfoedion ac felly dylai ymyriadau ymdrin â'r grŵp cyfan neu'r dosbarth fel y gellir clywed barn y mwyafrif.

PRYD Y BYDD YR YSGOL YN GWEITHREDU MEWN PERTHYNAS Â DIGWYDDIADAU SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN A BWLIO Y TU ALLAN I'R YSGOL

Gall bwlio y tu allan i'r ysgol gynnwys bwlio ar-lein. Ceir gwybodaeth ar hyn yn atodiad 2.
Mae canllawiau Llywodraeth Cymru yn nodi, er bod ysgolion yn gallu rheoleiddio rhai esiamplau o ymddygiad penodol oddi ar safle'r ysgol, megis bwlio, dim ond pan fydd y dysgwr ar safle'r ysgol neu o dan reolaeth gyfreithlon aelod o staff y gallant osod cosbau. Gellid gosod cosb tra bo dysgwr ar daith ysgol, ond nid tra bo'r dysgwr ar ei daith adref o'r ysgol er enghraifft. Mewn amgylchiadau o'r fath, gallai'r aelod o staff ddweud wrth y dysgwr ei fod wedi cael ei weld yn camymddwyn a/neu'n bwlio ac y bydd yn cael ei gosbi; fodd bynnag, rhaid i'r aelod o staff aros nes bod y dysgwr yn yr ysgol i osod y gosb.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl y dylid ymdrin ag unrhyw achos o gamymddwyn, gan gynnwys digwyddiadau untro a bwlio, ar y daith i'r ysgol ac adref gan ddefnyddio'r polisi mwyaf priodol.

Gweler atodiad 3 am ragor o wybodaeth am y Mesur Teithio gan Ddysgwyr (Cymru) 2008.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- annog ein disgyblion i ymddwyn yn briodol ar y ffordd i'r ysgol ac ar y ffordd adref
- delio gydag unrhyw ddigwyddiadau ar y ffordd i'r ysgol neu ar y ffordd adref yn briodol a byddwn yn delio gyda phob sefyllfa mewn ffordd unigryw sy'n gweddu difrifoldeb y sefyllfa.

SUT Y BYDD YR YSGOL YN YMATEB I DDIGWYDDIADAU
Dylai penaethiaid sicrhau bod yr holl staff ysgol yn ymwybodol o'r gweithdrefnau i'w dilyn os bydd dysgwr yn rhoi gwybod ei fod yn cael ei fwlio neu'n rhoi gwybod am ddigwyddiad yn gysylltiedig â rhagfarn.

Dylai'r holl staff gofio y gall dysgwr fynd at unrhyw aelod o staff y mae'n ymddiried ynddo. Bydd hyfforddiant staff a diweddariadau rheolaidd yn cynyddu eu parodrwydd a'u hyder i sylwi ac ymateb pan fydd materion yn ymwneud â digwyddiadau untro a bwlio'n codi.

Mae'r ymyriadau mwyaf effeithiol yn cael eu cynnal dros yr hirdymor, ac yn cael eu datblygu gyda staff, dysgwyr, rhieni/gofalwyr a phartneriaid yn y gymuned. Caiff y rhain eu monitro, eu gwerthuso a'u diwygio'n rheolaidd i adlewyrchu newidiadau mewn amgylchiadau neu gyd-destun. Cefnogir ymyriadau gan ethos ysgol sy'n atal

digwyddiadau untro, yn ogystal â bwlio tra'n hyrwyddo empathi a pharch tuag at amrywiaeth. Mae un ymyriad neu fenter yn annhebygol o roi ateb i fwlio a bydd y strategaeth gwrth-fwlio fwyaf effeithiol fel arfer yn cynnwys amrywiaeth o ddulliau y gellir eu haddasu i gyd-fynd â digwyddiadau penodol ac yn rhan o ddull gweithredu ehangach yr ysgol gyfan o ymdrin â lles.

Gall ymyriadau fod ar lefel dosbarth, lefel grŵp blwyddyn neu gyda'r cyflawnw(y)r yn unig.

YMATEB YSGOL GYFAN

Mae cyfleoedd dysgu yn gallu codi'n aml ar gyfer y dosbarth cyfan neu'r grŵp blwyddyn a gellir eu gweithredu heb sôn am enw'r person a roddodd wybod am y mater. Mae hyn yn amddiffyn rhag dial.

Ymateb i'r cyflawnwr

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- annerch y cyflawnw(y)r yn unol â'r gweithdrefnau a'r cosbau y cytunwyd arnynt yn yr ysgol os canfuwyd eu bod wedi gweithredu'n amhriodol
- rhoi cyfle i gyflawnwyr roi eu hochr nhw o'r stori cyn gwneud unrhyw benderfyniadau ar gosbau
- penderfynu ar y gosb fwyaf priodol yn unol â'r polisi ymddygiad
- anelu at fynd i'r afael ag achosion sylfaenol y digwyddiadau untro a/neu fwlio sy'n digwydd yn y lle cyntaf - mae hyn yn debygol o gael yr effaith fwyaf o ran atal y mater rhag parhau.

Lle defnyddir ynysu i fynd i'r afael â bwlio, gwneir hyn ar ar gyfer y tymor byr ac fel rhan o gynllun tymor hwy ar gyfer mynd i'r afael ag achos sylfaenol y bwlio.

Bydd staff yn esbonio i ddisgyblion y rheswm pam eu bod wedi'u hynysu ac yn amlinellu mai ymyriad byrdymor yw'r strategaeth fel rhan o gynllun tymor hwy i fynd i'r afael â'r mater.

SUT I ADRODD AM FWLIO

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, mae sawl ffordd y gall disgyblion roi gwybod am ddigwyddiadau untro a bwlio. Mae'r rhain yn cynnwys:

- siarad gydag unrhyw aelod o staff
- mynd i le tawel a phreifat i siarad
- siarad gydag arweinwyr bugeiliol a staff ar gael ar adegau allweddol
- siarad gyda nyrsys neu gwnselwyr ysgol
- cardiau 'Rwy'n dymuno i'm hathrawes wybod' (Cynradd).

CEFNOGI'R DISGYBL SYDD WEDI DWEUD EI FOD WEDI CAEL EI FWLIO

GWRANDO EFFEITHIOL

Mae'r rhai sy'n dargedau o ddigwyddiadau untro (canfyddedig a gwirioneddol) a bwlio yn tueddu i deimlo'n ddi-rym. Un o'r camau cyntaf wrth ymateb i ddigwyddiadau yw gweithio i adfer eu gallu i wneud dewisiadau drostynt eu hunain. Gan ddefnyddio technegau gwrando effeithiol gall staff (neu gefnogwr cymheiriaid lle defnyddir y rhain) helpu'r dysgwr sydd wedi'i dargedu i deimlo ei fod yn gwneud rhywbeth am y broblem.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg byddwn yn:

- cydnabod yn dawel ddicter neu ofid y plentyn neu'r person ifanc a dargedir sy'n siarad
- ceisio peidio â'u rhuthro os oes angen amser arnynt i brosesu eu meddyliau
- cofio bod y targed wedi gorfod bod yn ddewr i adrodd am yr hyn sy'n digwydd
- diolch i'r dysgwr am roi gwybod am y broblem
- esbonio iddo y camau nesaf o ran sut yr eir i'r afael â'r pryderon

YSTYRIED Y LLEOLIAD

Byddwn yn:

- eistedd ar yr un lefel â'r dysgwr sy'n adrodd am ei brofiad o fwlio
- sicrhau preifatrwydd er mwyn sicrhau nad yw dysgwyr yn clywed yr hyn a ddywedir neu'n gweld cyfarfod yn cael ei gynnal (sylwer, er arfer gorau diogelu, dylai fod yn bosibl i staff eraill arsylwi'r cyfarfod)

CADW TYSTIOLAETH

Dylid annog dysgwyr sy'n dioddef digwyddiad untro neu sy'n cael eu bwlio, lle bo hynny'n bosibl, i gadw tystiolaeth o'r gweithgaredd. Gall tystiolaeth gynnwys:

- bygythiadau a anfonir ar neu ar-lein drwy negeseuon (ni ddylai staff edrych ar unrhyw luniau anweddus), sgyrsiau, nodiadau neu ddelweddau, dillad neu eiddo eraill wedi'u difrodi, sgyrsiau neu nodiadau ar-lein
- datganiadau tystion neu dystiolaeth ychwanegol gan wylwyr
- dyddiadau ac amseroedd pan ddigwyddodd pethau
- sgrinluniau

Mae bwlio a digwyddiadau untro yn amharu ar hunan-barch iach, gan ddisodli credoau cadarnhaol amdanoch eich hun gyda chredoau sy'n gysylltiedig â chywilydd, ffieidd-dod, beirniadaeth, analluogrwydd, diffyg pŵer a bod yn ddiymadferth. Wrth benderfynu ar y camau nesaf i gynyddu hunan-effeithiolrwydd y dysgwr sy'n adrodd ei fod yn cael ei fwlio, dylai staff roi elfen o ddewis i ddisgyblion lle bo hynny'n bosibl. Gall y dewisiadau a gynigir i'r dysgwr a dargedir gynnwys:

- sut yr ymdrinnir â'r digwyddiad
- a ddylid ystyried newidiadau i daith bresennol y dysgwr i'r ysgol neu oddi yno yn fanylach
- a hoffai'r dysgwr gael help gan gefnogwyr cymheiriaid neu a yw'n cytuno i ymuno â chlwb neu weithgaredd.

YR HYN Y GALL DYSGWYR EI DDISGWYL

Mae Llywodraeth Cymru wedi cynhyrchu canllawiau defnyddiol ar gyfer plant a phobl ifanc:

- Herio bwlio: hawliau, parch, cydraddoldeb. Canllawiau i blant
  https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-children.pdf

- Herio bwlio: hawliau, parch, cydraddoldeb. Canllawiau i bobl ifanc
  https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-young-people.pdf

Dylai ysgolion sicrhau bod y wybodaeth hon ar gael yn rhwydd i bob disgybl.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- Ceisio barn plant a phobl ifanc ar natur y digwyddiadau untro a bwlio yn rheolaidd
- Sicrhau bod disgyblion yn gwybod sut i fynegi a rhoi gwybod am ofidiau a phryderon am ddigwyddiadau untro a bwlio
- Sicrhau bod pob disgybl yn ymwybodol o'r ystod o gosbau y gellir eu defnyddio yn erbyn y rhai sy'n cymryd rhan mewn digwyddiadau untro a bwlio
- Cynnwys disgyblion mewn ymgyrchoedd gwrth-fwlio
- Rhoi cyhoeddusrwydd i fanylion llinellau cymorth a gwefannau
- Cynnig cymorth i ddisgyblion sydd wedi cael eu bwlio
- Gweithio gyda disgyblion sydd wedi bod yn bwlio er mwyn mynd i'r afael â'r problemau sydd ganddynt
- Annog y disgyblion i drafod gwrth-fwlio, er enghraifft drwy'r cyngor ysgol
- Rhoi posteri o amgylch yr ysgol, mewn iaith y gall pob disgybl ei deall yn glir

BETH ALL RHIENI/GOFALWYR EI DDISGWYL
Mae Llywodraeth Cymru wedi cynhyrchu canllawiau defnyddiol i rieni a gofalwyr:

- Herio bwlio. Hawliau, parch, cydraddoldeb: canllawiau i rieni a gofalwyr https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guidance-for-parents-and-carers.pdf

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- Sicrhau bod rhieni/gofalwyr yn gwybod â phwy i gysylltu os ydynt yn poeni am ddigwyddiadau untro a bwlio – y penaethiaid blwyddyn.
- Sicrhau bod rhieni'n gwybod am ein gweithdrefn gwyno a sut i'w defnyddio'n effeithiol.
- Sicrhau bod rhieni/gofalwyr yn gwybod ble i gael cyngor annibynnol am ddigwyddiadau untro a bwlio.
- Gweithio gyda rhieni a'r gymuned leol i fynd i'r afael â materion y tu hwnt i gatiau'r ysgol sy'n arwain at ddigwyddiadau untro a bwlio.

Ar ôl rhoi gwybod am broblem o ran bwlio, os nad yw dysgwr neu ei riant/gofalwr yn teimlo bod yr ysgol wedi'i gymryd o ddifrif neu os nad yw wedi mynd i'r afael â'i bryder i safon foddhaol, gall wneud cwyn ffurfiol.

Mae polisi cwynion yr ysgol ar gael ar wefan yr ysgol ac ar gael ar gais gan yr ysgol neu gorff llywodraethu'r ysgol.

SUT Y CAIFF BWLIO A DIGWYDDIADAU UNTRO SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN EU COFNODI A'U MONITRO
Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fod â dulliau ar waith ar gyfer adrodd a chofnodi bwlio sy'n cael eu cyfleu'n glir i'r gymuned ysgol gyfan. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i'r wybodaeth y mae ysgolion yn ei chofnodi a'i monitro fod yn uniongyrchol gysylltiedig â'i diffiniad ei hun o fwlio a darpariaeth ehangach a amlinellir yn strategaeth a pholisi gwrth-fwlio'r ysgol.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion gofnodi pob achos o fwlio, gan amlinellu'r mathau penodol o fwlio, gan gynnwys bwlio o amgylch y nodweddion a ddiogelir. Byddwn fel ysgol yn cofnodio unrhyw achosion o fwlio ar system 'My Concern' yr ysgol. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fonitro prosesau'n rheolaidd. Bydd hyn

yn galluogi ysgolion i addasu eu polisïau bwlio i ymateb i dueddiadau penodol a materion sy'n dod i'r amlwg mewn modd cyflym ac effeithiol. Mae’r wybodaeth hon yn debygol o fod o gymorth i ysgolion yng nghyd-destun eu Dyletswydd Cydraddoldeb Sector Cyhoeddus dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010. Gallai ysgolion hefyd ddefnyddio'r wybodaeth hon wrth adolygu eu hamcanion cydraddoldeb a monitro effaith eu polisïau gwrth-fwlio.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg byddwn yn defnyddio'r ffurflenni a geir yn atodiad 4a a 4b i gofnodi digwyddiad o fwlio neu sy’n gysylltiedig â rhagfarn neu byddwn yn nodi’r digwyddiad ar system My Concern yr ysgol.

Os oes lefel dda o ymwybyddiaeth yn y gymuned ysgol gyfan am ymddygiad annerbyniol, mae'n debygol y bydd mwy o ddysgwyr yn rhoi gwybod am y peth. Felly, nid yw nifer fawr o ddigwyddiadau ar eu pen eu hunain yn dangos bod yr ysgol yn aneffeithiol. Gallai fod yn ganlyniad i waith codi ymwybyddiaeth diweddar neu weithgareddau gwrth-fwlio.

Lle mae ysgolion yn dweud nad oes ganddynt unrhyw achosion o fwlio, gallai hyn fod o ganlyniad i'r ffaith bod y dulliau adrodd yn aneffeithiol lle nad yw dysgwyr yn teimlo'n ddiogel wrth godi eu pryderon. Gellir herio ysgolion sy'n nodi dim achosion o fwlio drwy'r broses arolygu i egluro pa ddulliau y mae'r ysgol yn eu defnyddio i sicrhau lles a chynwysoldeb dysgwyr.

Lle mae ysgolion wedi cofnodi achosion o fwlio, dylent ddangos eu bod yn cymryd camau i herio bwlio, mynd i'r afael ag ymddygiad annerbyniol a gwella lles dysgwyr.

Fel y nodwyd yn Adran 2, ni ellir diffinio pob math o ymddygiad annerbyniol fel bwlio. Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg ni oddefir unrhyw gamau neu sylwadau gwahaniaethol neu niweidiol yn erbyn disgyblion â nodweddion a ddiogelir a chaiff y rhain eu cofnodi a’u monitro hefyd er mwyn sicrhau bod pob disgybl yn cael ei drin â pharch. Bydd y ffurflen ddigwyddiadau a geir yn atodiad 4b yn cael ei defnyddio i gofnodi'r digwyddiadau "untro" hyn, neu MyConcern.

Mewn rhai achosion, gall bwlio fod mor ddifrifol fel ei fod yn fater diogelu neu fod angen i'r heddlu gael eu cynnwys. Efallai y bydd angen cymorth amlasiantaethol neu ymyrraeth therapiwtig ar berson ifanc. Os felly, bydd hyn yn cael ei adrodd i'r DSP a fydd yn cysylltu â swyddog diogelu'r awdurdod lleol.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- gweithredu cylch parhaus o gofnodi, monitro a dadansoddi data ar lefel ysgol o wybodaeth gwrth-fwlio a digwyddiadau untro
- defnyddio data gwrth-fwlio a digwyddiadau untro ar lefel ysgol i nodi meysydd blaenoriaeth ar gyfer gweithredu gwelliant ysgol gyfan
- cymryd camau i wneud y gwelliannau hynny
- rhannu'r holl ddata gyda'r awdurdod lleol

SUT Y GALL DYSGWYR A/NEU RIENI/GOFALWYR FYND Â’R MATER YMHELLACH MEWN FFORDD SY’N BRIODOL OS NAD YDYNT YN TEIMLO BOD EU PRYDERON YN CAEL EU CYMRYD O DDIFRIF

Ar ôl rhoi gwybod am broblem o ran bwlio, os nad yw dysgwr neu ei riant/gofalwr yn teimlo bod yr ysgol wedi'i gymryd o ddifrif neu os nad yw wedi mynd i'r afael â'i bryder i safon foddhaol, gall wneud cwyn ffurfiol.

O dan adran 29 o Ddeddf Addysg 2002, mae'n ofynnol i lywodraethwyr ysgolion gael gweithdrefn gwyno a rhoi cyhoeddusrwydd iddi gan sicrhau y gall unrhyw un sydd â diddordeb yn yr ysgol gyflwyno cwyn, a theimlo'n hyderus y caiff ei hystyried yn briodol ac yn ddi-oed.

SUT Y BYDD YR YSGOL YN GWERTHUSO AC YN ADOLYGU EI PHOLISI A'I STRATEGAETH

Caiff y polisi hwn ei adolygu'n flynyddol a'i ddiweddaru lle bo angen.

Wrth adolygu'r polisi, ymgynghorir ag aelodau o'r gymuned ysgol, gan gynnwys aelodau o'r corff llywodraethu.

Bydd ysgolion effeithiol yn defnyddio arolygon o brofiadau dysgwyr i ofyn a yw dysgwr, os caiff ei fwlio neu os yw'n dioddef digwyddiad untro, yn ei adrodd ac yn hapus gyda'r canlyniad dilynol. Mae'r gwaith o gasglu'r adborth hwn er mwyn dysgu gwersi a gwella'n barhaus, yn fwy nag unrhyw beth arall, yn holl bwysig er mwyn sefydlu ymddiriedaeth ymhlith dysgwyr. Mae angen i ddysgwyr gredu ei bod yn werth rhoi gwybod eu bod yn cael eu bwlio ac y bydd camau gweithredu ymddiriedaeth yn cael eu cymryd ar lefel unigol ac ysgol gyfan.

Yn Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, byddwn yn:

- defnyddio arolygon a thrafodaethau grŵp i nodi pa agweddau ar bolisi a strategaeth gyfredol yr ysgol sy'n gweithio'n dda ac unrhyw feysydd i'w gwella
- ceisio barn dysgwyr a staff yn rheolaidd, drwy arolygon a thrafodaethau, i fesur graddau'r bwlio a digwyddiadau untro (canfyddedig a gwirioneddol), ymddygiad a ddangosir
- monitro achosion o fwlio a digwyddiadau untro (canfyddedig a gwirioneddol) a nodi patrymau ymddygiad a graddau'r bwlio. Bydd hyn yn ein galluogi i addasu ein polisi gwrth-fwlio os bydd angen ymateb i dueddiadau a materion penodol.

ATODIAD 1: MATHAU PENODOL O FWLIO A DIGWYDDIADAU SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN

Mathau penodol o fwlio sy'n gysylltiedig â nodweddion a ddiogelir.
Mae mathau penodol o fwlio sy'n gysylltiedig â nodweddion a ddiogelir. Gellir categoreiddio'r rhain yn fras i'r grwpiau canlynol:

- bwlio sy'n gysylltiedig ag oedran
- bwlio sy'n cynnwys dysgwyr ag anableddau, sy'n gallu cynnwys ADY
- bwlio homoffobig, deuffobig a/neu drawsffobig
- bwlio sy'n gysylltiedig â hil, crefydd a/neu ddiwylliant
- bwlio rhywiaethol a/neu rywiol

BWLIO SY'N CYNNWYS DYSGWYR AG ANABLEDDAU A/NEU ADY

Mae adroddiadau gan Mencap a'r Gynghrair Gwrth-fwlio yn dangos bod plant a phobl ifanc ag anableddau a/neu ADY yn fwy tebygol o brofi bwlio na'u cyfoedion. Canfu astudiaeth gan y Sefydliad Addysg yn 2014, hyd yn oed ar ôl rheoli ffactorau eraill a allai ddylanwadu ar y tebygolrwydd o blentyn sy'n cael ei fwlio, yn saith oed, y byddai plentyn ag ADY ddwywaith yn fwy tebygol o gael ei fwlio na phlentyn heb ADY. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fod yn rhagweithiol wrth fynd i'r afael â'r duedd hon.

Gall dysgwyr ag anabledd a/neu ddysgwyr ADY fod yn fwy agored i fwlio oherwydd:

- agweddau negyddol tuag at anabledd neu anabledd canfyddedig
- diffyg dealltwriaeth o wahanol anableddau a chyflyrau
- efallai na fyddant yn cydnabod eu bod yn cael eu bwlio
- gallant fod yn gwneud gwaith gwahanol neu'n cael cymorth ychwanegol yn yr ysgol
- gallant fod yn fwy ynysig nag eraill oherwydd eu hanabledd neu eu cyflwr
- efallai y byddant yn ei chael hi'n anoddach gwneud ffrindiau o ganlyniad i'w hanabledd neu gyflwr
- gallant arddangos ymddygiad a ystyrir yn fwlio oherwydd eu hanabledd neu eu cyflwr, e.e. efallai na fydd dysgwyr awtistig yn ymwybodol o ofod personol pobl eraill, neu gall dysgwyr ag anhwylder diffyg canolbwyntio a gorfywiogrwydd (ADHD) dorri ar draws sgyrsiau neu siarad dros ddysgwyr eraill
- efallai y byddant yn profi llawer o newid, e.e. symud o ysgol brif ffrwd i ysgol arbennig neu uned cyfeirio disgyblion neu dreulio cyfnodau o amser yn yr ysbyty.

Efallai y bydd dysgwyr anabl a/neu ADY hefyd yn ei chael hi'n anoddach gwrthsefyll cyflawnwyr oherwydd bod ganddynt lai o ffrindiau i'w hamddiffyn a'u bod yn cael anawsterau wrth ddweud wrth rywun am y peth. Gall bwlio effeithio'n andwyol iawn arnynt. Yn ogystal ag achosi gofid, gall digwyddiadau eu hynysu ymhellach ac effeithio'n negyddol ar eu datblygiad cymdeithasol ac addysgol.

Gall bwlio dysgwyr ag anabledd a/neu ADY fod ar ffurf unrhyw un o'r mathau traddodiadol o fwlio. Fodd bynnag, mae mathau ychwanegol o fwlio y gallai dysgwyr ADY/anabl eu profi.

CYFEILLGARWCH AMODOL

Yn yr achosion hyn bydd grŵp yn caniatáu targed i gredu ei fod yn cael ei dderbyn i'r grŵp cyfeillgarwch. Fodd bynnag, gall y grŵp fod yn defnyddio'r targed neu'n gosod amodau arno er mwyn bod yn rhan o'r grŵp. Gallant wneud hwyl am ben y targed, ei

ddefnyddio i wneud pethau iddynt, neu hyd yn oed ei orfodi i gymryd rhan mewn gweithgarwch troseddol ar eu rhan.

ECSPLOETIAETH
Yn yr achosion hyn, mae'r bwlio'n cynnwys gwneud i'r targed wneud rhywbeth na all ei oddef, a hynny'n fwriadol. Er enghraifft, os yw targed yn arbennig o sensitif i synau neu arogl, gallai bwlio ar ffurf ecsbloetiaeth gynnwys y cyflawnwr yn rhoi bwyd dros ei waith dro ar ôl tro neu'n gwneud synau uchel i'w ddychryn. Y nod yn y pen draw yw cael y plentyn neu'r person ifanc sy'n darged i drwbl oherwydd bydd yn teimlo mwy a mwy o straen nes y bydd yn gwylltio a/neu'n dial.

MANIPIWLEIDDIO
Yn yr achosion hyn, mae'r cyflawnwr yn manipiwleiddio'r targed, ac efallai nad yw'n sylweddoli ar y dechrau beth sy'n digwydd. Gallai gredu bod y plentyn/person ifanc arall neu'r grŵp o blant/pobl ifanc yn ei hoffi a'u bod yn ffrindiau. Fodd bynnag, gallai'r cyflawnwr fanipiwleiddio'r targed i ddechrau perthnasoedd risg uchel lle mae'r bwlio'n arwain at ymddygiad rheolaethol.

GWEITHREDU CADARNHAOL
Er bod ymchwil yn awgrymu bod plant a phobl ifanc ag anableddau a/neu ADY yn fwy tebygol o brofi bwlio na'u cyfoedion, mae'n bwysig cofio nad yw pob plentyn a pherson ifanc anabl a/neu ag ADY yn cael eu bwlio.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fynd i'r afael â bwlio mewn modd cyfannol tra'n ystyried anghenion ac amgylchiadau unigol dysgwyr ag anableddau a/neu ADY; o dan ddeddf PSED, mae ysgolion hefyd o dan rwymedigaeth i sicrhau bod camau priodol ac effeithiol yn cael eu cymryd i ddileu neu leihau anfanteision dysgwyr oherwydd eu hanableddau neu ADY.

MODEL CYMDEITHASOL
Yn 2002, mabwysiadodd Llywodraeth Cynulliad Cymru y model cymdeithasol o anabledd fel sylfaen i'w gwaith ar anabledd yng Nghymru.

Mae'r model cymdeithasol o anabledd yn cynnig persbectif gwahanol ar anabledd, lle mae anabledd yn cael ei achosi gan y ffordd y caiff cymdeithas ei threfnu, yn hytrach na chan nam neu wahaniaeth unigolyn. Mae'r model cymdeithasol o anabledd yn edrych ar ffyrdd o gael gwared ar rwystrau sy'n cyfyngu ar ddewisiadau bywyd i bobl â namau neu wahaniaethau. Pan gaiff rhwystrau eu dileu, gall pobl anabl fod yn annibynnol ac yn gyfartal mewn cymdeithas, gyda dewis a rheolaeth dros eu bywydau eu hunain.

Mae'r model cymdeithasol o anabledd yn gwneud y gwahaniaeth pwysig rhwng nam ac anabledd. Mae'n cydnabod bod pobl â namau yn cael eu hanalluogi gan rwystrau sy'n bodoli'n gyffredin mewn cymdeithas.

Nid yr anallu i gerdded sy'n atal rhywun rhag mynd i mewn i adeilad heb gymorth, ond bodolaeth grisiau nad ydynt yn hygyrch i ddefnyddiwr cadair olwyn. Mae anabledd wedi'i adeiladu'n gymdeithasol ac mae'r model cymdeithasol o anabledd yn ei gwneud yn ofynnol i gymdeithas ddileu'r rhwystrau fel bod pawb yn cael cydraddoldeb. Mewn ysgolion mae'r ethos hwn yn elfen allweddol o ddatblygu amgylchedd gwirioneddol gynhwysol a chynllun cydraddoldeb anabledd effeithiol a pholisi gwrth-fwlio.

BWLIO HOMOFFOBIG, DEUFFOBIG A THRAWSFFOBIG
Mae bwlio homoffobig, deuffobig a thrawsffobig yn fathau penodol o fwlio sy'n cael eu hysgogi gan ragfarn yn erbyn pobl lesbiaidd, hoyw, deurywiol neu drawsrywiol (LHDT) (gan gynnwys y rhai sy'n cwestiynu eu rhywioldeb), rhywun â pherthynas LHDT neu dim ond am fod dysgwr yn wahanol mewn rhyw ffordd. Nid yw'n cael ei nodweddu gan weithredoedd penodol ond gan yr agweddau a'r credoau negyddol tuag at bobl LHDT sy'n sail i'r rhain.

Pan fydd cyflawnwr yn nodi bod rhywun yn 'wahanol' gall hyn fod oherwydd nad yw'r targed yn cydymffurfio â'r ymddygiad 'disgwyliedig' neu 'ryw priodol' a ddisgwylir gan rywun. Hunaniaeth y dysgwr yr ymosodir arno. Felly, gall plentyn neu berson ifanc brofi bwlio homoffobig, deuffobig a/neu drawsffobig waeth beth fo'i ryw neu gyfeiriadedd rhywiol.

MATERION ALLWEDDOL I DDYSGWYR LHDT SY'N PROFI BWLIO
Canfu adroddiad gan Stonewall yn 2017 fod bron i dri o bob pump o ddysgwyr LHDT yn ysgolion Cymru a gymerodd ran mewn arolwg yn dweud bod eu hysgolion yn dweud bod bwlio homoffobig a deuffobig yn anghywir, gyda dim ond un o bob tri yn dweud bod eu hysgolion yn dweud bod bwlio trawsffobig yn anghywir. Canfu'r adroddiad hefyd fod mwy na phedwar o bob pump o ddysgwyr LHDT yn dweud nad ydynt erioed wedi dysgu am ddeurywioldeb nac wedi'i drafod yn yr ysgol, gan wneud i blant a phobl ifanc deurywiol deimlo'n fwy ynysig byth, yn enwedig lle gellir dychmygu bod cyfeiriadedd rhywiol weithiau fel rhywbeth deuaidd o fod yn heterorywiol neu'n hoyw/lesbiaidd, a bod hunaniaeth a phrofiadau pobl ddeurywiol weithiau'n cael eu diystyru.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion ymgorffori gwaith gwrth-fwlio yng nghyd-destun ehangach dull cydraddoldeb a chyfiawnder cymdeithasol o ymdrin â chydberthnasau parchus ac iach ac atal trais. Dylid gwneud hyn fel rhan o ddull ysgol gyfan o ddathlu gwahaniaeth, gan gynnwys ymgorffori materion LHDT ar draws y cwricwlwm.

SARHADAU HOMOFFOBIG, DEUFFOBIG A THRAWSFFOBIG A DDEFNYDDIR YN LLE SARHADAU ERAILL NEU'N ANUNIONGYRCHOL
Mewn ysgolion lle mae dysgwyr yn credu na fyddant yn cael eu herio wrth ddefnyddio sarhadau a/neu weithredoedd homoffobig, gallant ddefnyddio iaith neu weithredoedd o'r fath tuag at eraill y maent yn eu targedu am resymau eraill, megis ADY neu hil, crefydd neu ddiwylliant. Mae'r sarhadau homoffobig yn cael eu defnyddio fel procsi ar gyfer yr iaith a/neu'r gweithredoedd y maent yn gwybod eu bod yn debygol o gael eu herio am eu defnyddio, megis sarhadau hiliol. Gellir arsylwi ar yr ymddygiad hwn drwy gofnodion digwyddiadau neu arolygon dysgwyr, e.e. os yw dysgwyr ag ADY yn adrodd mwy o achosion o fwlio homoffobig nag arfer.

Mewn ysgolion, gall iaith a gweithredoedd homoffobig, deuffobig a thrawsffobig fod yn eang eu cwmpas a'u defnyddio'n uniongyrchol neu'n anuniongyrchol i:

- wawdio neu amharchu rhywun a ystyrir yn israddol neu'n chwerthinllyd
- sarhau dysgwr gyda rhiant/gofalwr neu berthynas lesbiaidd, hoyw neu ddeurywiol
- defnyddio cyfeiriadedd rhywiol i fychanu gweithredoedd un arall
- awgrymu bod rhywbeth yn annerbyniol
- dychryn rhywun neu wneud iddo deimlo'n anghyfforddus drwy ensynio
- tanseilio a bwlio dysgwr drwy awgrymu ei fod yn lesbiaidd, hoyw neu ddeurywiol, gan gynnwys drwy ledaenu sibrydion a chlecs maleisus

- bwlio dysgwr gwrywaidd neu fenywaidd a ystyrir yn ferchetaidd neu'n wrywaidd yn y drefn honno
- pigo ar ddysgwr sydd â ffrind neu aelod o'r teulu nad yw'n cydymffurfio â'r rhywiau
- awgrymu bod amrywiant rhywedd yn annerbyniol
- bwlio ar lafar targed a ystyrir yn rhyweddhylifol.

GWEITHREDU CADARNHAOL

Mae achosion o fwlio homoffobig, deuffobig a thrawsffobig yn gofyn am ymatebion sensitif iawn. Gall teulu'r targed ymateb mewn ffyrdd sy'n peri gofid i'r plentyn neu'r person ifanc ymhellach oherwydd pwysau cymunedol, safbwyntiau homoffobig, deuffobig a/neu drawsffobig, neu o bosibl drwy fod yn anymwybodol o gyfeiriadedd rhywiol y plentyn.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion weithio gyda theuluoedd i sicrhau bod y cymorth cywir, ar yr adeg gywir, yn cael ei ddarparu i'r dysgwr i sicrhau'r canlyniadau gorau i'r plentyn neu'r person ifanc hwnnw. O dan Ddeddf PSED, mae gan ysgolion hefyd ddyletswydd i sicrhau bod camau priodol ac effeithiol yn cael eu cymryd i ddileu neu leihau anfanteision i ddysgwyr oherwydd bod ganddynt nodweddion a ddiogelir.

BWLIO RHYWIAETHOL A/NEU RYWIOL

Yn 2015 canfu Girlguiding UK fod 75 y cant o enethod a merched ifanc yn dweud bod pryder ynghylch cael eu haflonyddu'n rhywiol o bosibl yn effeithio ar eu bywydau mewn rhyw ffordd. Canfu'r un arolwg fod 90 y cant o ferched ifanc 13–21 oed yn cytuno y dylai Llywodraeth y DU sicrhau bod pob ysgol yn mynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol a bwlio mewn ysgolion.

Mae bwlio rhywiaethol yn ymwneud ag agweddau rhywiaethol sy'n cael eu mynegi dro ar ôl tro mewn ffyrdd sy'n difrïo, yn dychryn a/neu'n achosi niwed i rywun arall oherwydd ei ryw neu rywedd. Weithiau gall gael ei nodweddu gan ymddygiadau rhywiol amhriodol mynych gan gynnwys aflonyddu, gropio, edrych lan sgert rhywun, edrych i lawr crys rhywun a defnyddio iaith rhywiaethol bychanol. Mewn achosion prin defnyddir trais.

Gall bwlio rhywiol fod yn gorfforol, ar lafar neu'n seicolegol. Gall ymddygiadau gynnwys sylwadau rhywiol awgrymog neu ensyniadau gan gynnwys sylwadau sarhaus ynghylch hanes rhywiol; neu ddefnyddio iaith rywiol a gyda'r bwriad o israddio, bychanu neu ddychryn. Gall gynnwys rhannu delweddau penodol ar-lein, weithiau gan nifer o bobl, gorfodi neu gyffwrdd rhywiol diangen.

Mae hefyd yn cael ei ategu'n gyffredinol gan agweddau rhywiaethol neu stereoteipiau rhyw. Mae bwlio rhywiol ac aflonyddu rhywiol yn dermau sy'n aml yn cael eu defnyddio'n gyfnewidiol mewn ysgolion, gyda bwlio rhywiol yn aml yn cael ei ystyried yn fath o aflonyddu rhywiol. P'un a ystyrir y digwyddiad yn fwlio rhywiol neu'n aflonyddu rhywiol, mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fynd i'r afael â'r mater drwy eu polisi gwrth-fwlio, ymddygiad neu ddiogelu (pa un bynnag a ystyrir fwyaf priodol). Gall bwlio rhywiol effeithio ar fechgyn a merched.

GWEITHREDU CADARNHAOL

Genethod a merched ifanc sy'n cael eu niweidio amlaf gan fwlio rhywiaethol a rhywiol; fodd bynnag, gall bechgyn a dynion ifanc hefyd ddioddef bwlio rhywiaethol a rhywiol a bychanu, e.e. gan grŵp o enethod/merched ifanc neu gyn-gariad. Pan fydd hyn yn digwydd, mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl na fydd ysgolion yn trin yr achosion hyn yn wahanol nac yn llai difrifol na'r rhai sy'n ymwneud â genethod a merched ifanc.

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion ystyried pob dysgwr fel un a allai fod mewn perygl o gael ei fwlio'n rhywiol, yn enwedig lle mae eraill o'r farn nad ydynt yn cydymffurfio â rolau rhyw amlwg neu ystrydebol. O dan Ddeddf PSED, mae gan ysgolion hefyd ddyletswydd i sicrhau bod camau priodol ac effeithiol yn cael eu cymryd i ddileu neu leihau anfanteision i ddysgwyr oherwydd bod ganddynt nodweddion a ddiogelir.

BWLIO SY'N GYSYLLTIEDIG Â LLIW CROEN, CENEDLIGRWYDD, CREFYDD A/NEU DDIWYLLIANT

Mae'r math hwn o fwlio yn disgrifio amrywiaeth o ymddygiad niweidiol, yn gorfforol ac yn seicolegol, sy'n gwneud i berson deimlo bod dim croeso iddo, ar y cyrion, wedi'i wahardd neu'n ddi-rym oherwydd ei liw, ethnigrwydd, diwylliant, ffydd (gan gynnwys diffyg ffydd), tarddiad cenedlaethol neu statws cenedlaethol.

Mae Deddf cydraddoldeb 2010 yn cynnig amddiffyniad yn seiliedig ar ystod o nodweddion gan gynnwys hil, ethnigrwydd, crefydd a chred. Mae'r Ddeddf yn diffinio hil i gynnwys lliw croen, cenedligrwydd a tharddiad ethnig neu genedlaethol. Mae gwahaniaethu uniongyrchol, gwahaniaethu anuniongyrchol, aflonyddu neu erlid wedi'i dargedu at unigolyn oherwydd bod ganddo nodwedd a ddiogelir, neu y tybir bod ganddo nodweddion yn erbyn y gyfraith. Os yw ysgol yn trin bwlio hiliol yn llai difrifol na mathau eraill o fwlio, gall fod yn groes i'r Ddeddf Cydraddoldeb.

Gan fod y Ddeddf yn berthnasol i'r modd y mae ysgol yn trin disgybl ond nad yw'n ymwneud â pherthnasau rhwng disgyblion, mae'r diffiniadau gweithredol o hiliaeth a digwyddiad hiliol a gynigir yn adroddiad Ymchwiliad Stephen Lawrence yn 1999 yn parhau'n berthnasol.

Roedd yr adroddiad yn diffinio hiliaeth fel:

Ymddygiad neu eiriau neu arferion sy'n rhoi anfantais neu fantais i bobl oherwydd eu lliw, eu diwylliant neu eu tarddiad ethnig

Mae hwn yn ddiffiniad eang ac mae'n adlewyrchu natur bersonol, wleidyddol a sefydliadol hiliaeth.

Mae'r adroddiad yn disgrifio digwyddiad hiliol fel a ganlyn:
Unrhyw ddigwyddiad yr ystyrir ei fod yn hiliol gan y targed neu unrhyw berson arall

Daw digwyddiad hiliol yn fwlio hiliol pan fydd yn barhaus, yn fwriadol ac yn cynnwys anghydbwysedd o ran pŵer.

MATHAU O HILIAETH

Mae hiliaeth sy'n targedu lliw croen, crefydd, cenedligrwydd, statws cenedlaethol a diwylliant yn gyffredin a rhaid i ysgolion barhau i fod yn wyliadwrus er mwyn ei herio'n gyson.

Mae'r Awdurdod Lleol, y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, Llywodraeth Cymru ac ESTYN yn disgwyl i ysgolion ystyried, er enghraifft, y canlynol:

HILIAETH WEDI'I THARGEDU AT SIPSIWN, ROMA A THEITHWYR

Mae Sipsiwn, Roma a Theithwyr yn darged i nifer o stereoteipiau camarweiniol a niweidiol, y mae llawer ohonynt wedi'u gwreiddio'n ddwfn yn ymwybyddiaeth y cyhoedd yn y DU. Mae cynrychioliadau negyddol yn y cyfryngau yn gwaethygu ymhellach y rhagfarn a brofir gan yr unigolion hyn. Awgrymwyd hyd yn oed bod gwahaniaethu tuag at Sipsiwn, Roma a Theithwyr yn parhau i fod yn rhywbeth a 'ganiateir' yn y DU. Mae hyn yn annerbyniol a rhaid herio agweddau a stereoteipio hiliol mewn ysgolion. Fel gyda phob plentyn, mae hefyd yn bwysig meithrin ymddiriedaeth fel bod plant a phobl ifanc o gefndiroedd Sipsiwn, Roma a Theithwyr yn teimlo'n hyderus ac yn gallu adrodd am hiliaeth.

RHAGFARN GWRTH-FFOADURIAID

Mae'r drafodaeth wleidyddol a'r adroddiadau yn y cyfryngau ynghylch mewnfudo wedi cynyddu tensiynau rhwng cymunedau ac wedi creu hinsawdd heriol i ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn y DU. Mae tuedd o ddefnyddio iaith dad-ddyneiddio wrth drafod mewnfudo, e.e. geiriau fel 'heidio' ac 'ymledol'. Mae ffoaduriaid a cheiswyr lloches yn aml yn cael eu cynrychioli fel bygythiad neu ddraen i arian cyhoeddus, ac mae eu cymhellion dros ymgartrefu yn y DU yn cael eu cwestiynu'n rheolaidd. Rhaid i ysgolion fod yn ymwybodol o'r dylanwadau hyn ac yn barod i wrthsefyll naratifau negyddol ynghylch ffoaduriaid a cheiswyr lloches. Dylai ysgolion hefyd fod yn ymwybodol y gallai rhai plant a phobl ifanc sy'n ffoaduriaid ac yn geiswyr lloches fod wedi dioddef profiadau trawmatig yn eu gwlad enedigol neu yn ystod eu taith i'r DU, ac o'r niwed pellach y gallai achosion o fwlio ei achosi.

GWRTH-SEMITIAETH

Elyniaeth, casineb neu ofn Iddewon a phethau Iddewig, a amlygir mewn agweddau a gweithredoedd gwahaniaethol. Mae'r gofod ar-lein wedi gweld llu o ddamcaniaethau cynllwyn Gwrth-Semitig yn ddiweddar, y mae rhai ohonynt yn cael eu hailadrodd gan ddisgyblion ysgol. Unwaith eto, rhaid gwrthbwyso'r rhain drwy addysg ataliol. Mae gwrth-Semitiaeth yn aml yn cael ei waethygu ym Mhrydain gan ddigwyddiadau a gwrthdaro sylfaenol mewn mannau eraill yn y byd, yn enwedig y Dwyrain Canol.

RHAGFARN GWRTH-FWSLIMAIDD

Gelyniaeth neu wybodaeth anghywir am grefydd Islam sy'n arwain at wahaniaethu yn erbyn unigolion a chymunedau Mwslimaidd. Mae'r Awdurdod Lleol, y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, Llywodraeth Cymru ac Estyn yn disgwyl i ysgolion chwarae rhan weithredol wrth fynd i'r afael â rhagfarn a gelyniaeth gwrth-fwslimaidd o fewn eu meysydd dylanwad eu hunain. Gellir gwneud hyn drwy addysg am grefydd a'r defnydd o fodelau rôl cadarnhaol, er enghraifft. Nid yw rhagfarn gwrth-Fwslimaidd o reidrwydd yn ymwneud â gelyniaeth tuag at gredoau crefyddol Islamaidd, ond yn hytrach a â gwadu hawliau cyfartal a pharch at bobl o dreftadaeth Islamaidd a stereoteipiau di-sail cyson sy'n cael eu hyrwyddo gan y cyfryngau.

Mae'r Awdurdod Lleol, y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, Llywodraeth Cymru ac Estyn yn disgwyl i ysgolion, wrth gofnodi achosion o fwlio hiliol, y dylid cael categorïau gwahanol ar gyfer nodi sail y bwlio hiliol, e.e. ar sail treftadaeth grefyddol. Bydd hyn yn sicrhau y gellir canfod patrymau ymddygiad ac agweddau yn haws a gellir rhoi ymateb ar waith. Dylid rhoi gwybod i'r awdurdod lleol am ddigwyddiadau hiliol bob tymor er mwyn dangos bod yr ysgol yn ymateb yn briodol ac i gael gafael ar unrhyw gymorth pellach y gallai fod ei angen.

O dan Ddyletswydd Cydraddoldeb Sector Cyhoeddus, mae gan bob ysgol gyfrifoldeb i feithrin cysylltiadau da gyda'r rheiny sydd â nodweddion a ddiogelir a'r rheiny nad oes ganddynt nodweddion a ddiogelir. Gwyddom fod bwlio'n aml iawn yn cael ei ysgogi gan elyniaeth neu ragfarn yn seiliedig ar hil, crefydd neu ddiwylliant gwirioneddol neu ganfyddedig unigolyn. Wrth wraidd bwlio o'r fath mae'r farn bod rhai pobl yn wahanol. Drwy drin eraill yn wahanol drwy wneud sylwadau a sarhau mae'n haws gweld unrhyw grŵp fel un a osodir ar wahân a'i ddad-ddyneiddio. Gall hyn gael gwared ar bob tosturi. Mae rôl ysgolion o ran helpu pob dysgwr i deimlo ei fod yn perthyn o werth aruthrol wrth adeiladu cymdeithas gydlynol. Nid yw plant ifanc iawn yn gweld gwahaniaeth nes eu bod yn dysgu neu'n mabwysiadu agweddau a rhagfarnau a all fod yn bresennol o'u cwmpas. Dylai ysgolion sicrhau bod eu hamgylcheddau dysgu, eu deunyddiau a'u cwricwlwm yn gynhwysol a bod pob plentyn yn trin y rheiny o'u cwmpas â pharch.

GWEITHREDU CADARNHAOL

Mae'r Awdurdod Lleol, y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol, Llywodraeth Cymru ac ESTYN yn disgwyl i ysgolion weithio gyda theuluoedd a chymunedau i sicrhau bod y cymorth cywir, ar yr adeg gywir, yn cael ei ddarparu i'r dysgwyr i sicrhau'r canlyniadau gorau i'r plentyn neu'r person ifanc hwnnw. O dan Ddeddf PSED, mae gan ysgolion hefyd ddyletswydd i sicrhau bod camau priodol ac effeithiol yn cael eu cymryd i ddileu neu leihau anfanteision i ddysgwyr oherwydd bod ganddynt nodweddion a ddiogelir. Gall hyn gynnwys monitro agos o ran data cyrhaeddiad, defnyddio addysg ac adnoddau gwrth-hiliaeth a defnyddio modelau rôl cadarnhaol.

ATODIAD 2: BWLIO AR-LEIN A DIGWYDDIADAU UNTRO

Mae deall bywydau plant a phobl ifanc mewn oes ddigidol yn dasg gymhleth, ac mae ystyried y goblygiadau i addysg yn aml yn golygu bod angen cael cydbwysedd. Ar y naill law mae gofyn cydnabod soffistigeiddrwydd defnydd beunyddiol plant a phobl ifanc o gyfryngau digidol, ac integreiddio technoleg mewn addysg yn well er mwyn paratoi dysgwyr yn effeithiol ar gyfer eu bywydau nawr ac yn y dyfodol. Ar y llaw arall mae pryderon am oblygiadau amser sgrin helaeth a niwed ar-lein sy'n anodd eu rheoleiddio ac sy'n anodd eu cyfyngu. Hefyd, er bod llawer o blant a phobl ifanc yn cael dealltwriaeth a phrofiad o amgylcheddau digidol o enedigaeth, mae eu mynediad at ddyfeisiau a phrofiad o ddefnyddio technolegau yn amrywio'n sylweddol. Mae'r gwahaniaeth hwn nid yn unig yn gysylltiedig ag amgylchiadau economaidd ond â'r gwahanol ffyrdd y mae teganau ac adnoddau digidol yn cael eu defnyddio gan wahanol deuluoedd.

Yn aml, mae technolegau digidol yn darparu ffyrdd newydd o wneud yr un mathau o bethau yr oedd pobl eisoes yn eu gwneud, e.e. cymdeithasu ar-lein yn hytrach na thrwy ymgysylltu wyneb yn wyneb.

Lle mae dyfodol technolegol yn anochel, mae angen i ysgolion ystyried yr effeithiau digidol y mae angen diogelu plant a phobl ifanc rhagddynt tra'n ennill cymhwysedd digidol, gan eu paratoi ar gyfer y byd i ddod.

Er bod technoleg yn hwyluso ymddygiadau bwlio traddodiadol fel sarhau neu ledaenu sibrydion, mae hefyd yn darparu ffyrdd ychwanegol o fwlio a bychanu eraill megis drwy gamddefnyddio delweddau neu fideos, ffrydio byw, defnyddio apiau negeseuon dienw neu aflonyddu rywun ar-lein. Mae bwlio ar-lein yn aml yn digwydd ar yr un pryd neu'n dilyn bwlio traddodiadol ond gall ddigwydd ar ei ben ei hun.

Mae'r canfyddiad o allu gweithredu'n ddienw ar-lein yn aml yn arwain at ymddygiad creulon a fyddai'n llai tebygol wyneb yn wyneb. Gall technoleg helpu'r rhai sydd heb bŵer neu boblogrwydd all-lein i gael pŵer dros eraill neu fwlio ar-lein. Fel hyn, gall dysgwyr sy'n cael eu targedu all-lein ddial yn ddi-enw ar-lein.

Gall ymddygiad bwlio ar-lein fod ar wahanol ffurfiau gan gynnwys:

- proffil – nid oes rhaid i bobl fod yn gryfach yn gorfforol, yn hŷn nac yn fwy poblogaidd na'r person y maent yn ei fwlio ar-lein
- lleoliad – nid yw bwlio ar-lein wedi'i gyfyngu i leoliad ffisegol a gall ddigwydd ar unrhyw adeg. Gall digwyddiadau ddigwydd yng nghartref y dysgwr, gan droi mannau a ystyriwyd yn flaenorol yn rhai diogel a phreifat
- cynulleidfa – gall cynnwys ar-lein fod yn anodd ei ddileu a gellir ei ailddosbarthu a'i ailbostio. Mae'r niferoedd posibl o bobl sy'n gallu gweld cynnwys yn cael ei bostio ar-lein yn fawr iawn. Gall achosion unigol o gam-drin ar-lein waethygu'n gyflym i fod yn fwlio, e.e. drwy ailbostio, rhannu a thrwy sylwadau
- anhysbysrwydd – efallai na fydd y sawl sy'n cael ei dargedu gan fwlio o reidrwydd yn gwybod pwy sy'n bwlio. Ni fydd y targed ychwaith yn gwybod pwy sydd wedi gweld y cynnwys camdriniol. Os yw'r cyflawnwr yn mynd ati i guddio ei hunaniaeth oddi wrth y targed, gellir ystyried hyn yn fath o ymddygiad ymosodol goddefol ac, os caiff ei ailadrodd, gallai hyn fod yn gyfystyr â bwlio
- cymhelliant – mae bwlio ar-lein fel arfer yn cael ei wneud yn fwriadol. Fodd bynnag, gall digwyddiadau cychwynnol arwain at ganlyniadau anfwriadol, a gallant waethygu drwy gynnwys eraill. Efallai na fydd unigolyn yn teimlo, drwy gymeradwyo neu ailbostio neges rhywun arall, ei fod yn cymryd rhan weithredol yn y bwlio. Efallai nad yw'r ysgogwr wedi bwriadu i sylw sarhaus neu niweidiol

gael ei ailadrodd. Gall un digwyddiad – un neges sy'n peri gofid – waethygu i fod yn fwlio sy'n cynnwys nifer o bobl dros amser.

PAM MAE BWLIO AR-LEIN YN PERI GOFID MAWR

Er bod bwlio all-lein yn parhau i fod yn fwy cyffredin na bwlio ar-lein, mae dysgwyr yn adrodd bod nodweddion bwlio ar-lein, a nodir isod, yn gwneud y profiad yn fwy gofidus.

- Gall y gynulleidfa fod yn ddiderfyn.
- Gall ddigwydd unrhyw le ac ar unrhyw adeg, nid oes seibiant ohono.
- Gall gynnwys pobl anhysbys, er bod y rhan fwyaf o achosion yn cynnwys cyfoedion hysbys. Mae technoleg yn hwyluso'r broses o gadw delweddau a negeseuon i'w gweld dro ar ôl tro

BETH YW RÔL YSGOLION?

Bydd cymhwysedd digidol yn gyfrifoldeb trawsgwricwlaidd, ynghyd â llythrennedd a rhifedd, o fewn Cwricwlwm i Gymru 2022. Y Fframwaith Cymhwysedd Digidol (FfCD) yw elfen gyntaf Cwricwlwm i Gymru 2022 ac mae wedi bod ar gael ers mis Medi 2016. Mae gan y FfCD bedwar llinyn o'r un pwysigrwydd ('Dinasyddiaeth', 'Rhyngweithio a chydweithio', 'Cynhyrchu', a 'Data a meddwl cyfrifiannol').

Mae'r llinyn 'Dinasyddiaeth' yn canolbwyntio ar ddysgwyr yn datblygu'r sgiliau a'r ymddygiadau i gyfrannu'n gadarnhaol at y byd digidol o'u cwmpas, sy'n cynnwys amddiffyn eu hunain ar-lein. Mae'r llinyn yn cynnwys elfennau 'Hunaniaeth, delwedd ac enw da', 'Iechyd a lles', 'Hawliau digidol, trwyddedu a pherchnogaeth', ac 'Ymddygiad ar-lein a seiber-fwlio' (bwlio ar-lein). Bydd y sgiliau hyn yn helpu dysgwyr i werthuso eu lle yn feirniadol o fewn y byd digidol, fel eu bod yn barod i ddod ar draws yr agweddau cadarnhaol a negyddol ar fod yn ddinesydd digidol.

Mae'r llinyn 'Rhyngweithio a chydweithio' hefyd yn caniatáu i ddysgwyr archwilio dulliau cyfathrebu ffurfiol ac anffurfiol, gan gynnwys cyfryngau cymdeithasol a negeseua gwib. Bydd dysgwyr nid yn unig yn edrych ar sut i storio data, byddant hefyd yn ystyried goblygiadau cyfreithiau data a sut i rannu gwybodaeth yn briodol.

Mae'r amgylchedd digidol sy'n newid yn gyflym yn cynnig cyfleoedd cadarnhaol di-ben-draw i blant a phobl ifanc. Ar yr un pryd mae risgiau ychwanegol a mathau newydd o fwlio ac ymddygiad ymosodol. I gael y wybodaeth ddiweddaraf, dylai ysgolion wirio'r Parth Diogelwch Ar-lein yn rheolaidd (yn https://hwb.gov.wales/parthau/cadwn-ddiogel-ar-lein) o fewn platfform dysgu digidol Hwb.

Mae gan ysgolion y pŵer i ddisgyblu dysgwyr am ddigwyddiadau sy'n digwydd oddi ar y safle a phwerau i chwilio am neu atafaelu dyfeisiau symudol fel cosb ddisgyblu lle mae dysgwyr wedi mynd yn groes i bolisi ymddygiad a/neu bolisi gwrth-fwlio'r ysgol.

GWEITHREDU CADARNHAOL

Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion fynd i'r afael â bwlio ar-lein a digwyddiadau untro lle mae'n effeithio ar les dysgwyr yn yr ysgol. Lle bo angen, mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion gyfeirio achos at yr asiantaeth neu'r gwasanaeth priodol. Rhaid i ysgolion weithredu gydag achosion sy'n ymwneud â phryder diogelu. Dylai'r holl staff dderbyn hyfforddiant rheolaidd mewn diogelu a diogelwch ar-lein.

Mae cyfathrebu ar-lein a symudol yn gadael llwybr digidol. Mae cadw tystiolaeth yn hanfodol. Dylai ysgolion gofio y gellir dileu tystiolaeth neu gall ddiflannu o lwyfannau ar-

lein gwyliwr ar unrhyw adeg, boed hynny gan unigolion neu ar gais gweinyddwyr corfforaethol llwyfannau cyfryngau cymdeithasol. Mae cipio sgrin-luniau yn llwybr defnyddiol i gadw tystiolaeth. Mae Llywodraeth Cymru yn disgwyl i ysgolion gofnodi digwyddiadau fel rhan o'u harferion monitro diogelu ehangach a'u tystiolaeth effaith. Mewn rhai achosion efallai y daw tystiolaeth bellach i'r amlwg yn nes ymlaen ac efallai y bydd angen adolygu holl hanes yr achos eto.

ATODIAD 3: Y GYFRAITH SY'N YMWNEUD Â BWLIO
Nid oes diffiniad cyfreithiol o fwlio ond gellir defnyddio deddfwriaeth ehangach i fynd i'r afael â rhai gweithredoedd o fwlio.

Mae deddfwriaeth yn berthnasol yng Nghymru, y DU ac yn rhyngwladol sy'n ceisio diogelu hawliau plant a phobl ifanc i fywyd heb gamdriniaeth a niwed gan gynnwys bwlio. Mae'r ddeddfwriaeth bresennol a chonfensiynau rhyngwladol sy'n berthnasol i fwlio yng Nghymru yn cynnwys y canlynol, a nodir mewn trefn gronolegol:

- Deddf Amddiffyn Plant 1978 (fel y'i diwygiwyd)
- Deddf Cyfathrebu Maleisus 1988
- Deddf Cyfiawnder Troseddol 1988
- Deddf Plant 1989
- Deddf Addysg 1996
- Deddf Diogelwch rhag Aflonyddu 1997
- Deddf Hawliau Dynol 1998
- Deddf Addysg 2002
- Deddf Troseddau Rhywiol 2003 (fel y'i diwygiwyd)
- Deddf Plant 2004
- Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP)
- Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau Pobl Anabl (CCUHPA)
- Deddf Addysg ac Arolygiadau 2006
- Mesur Teithio gan Ddysgwyr (Cymru) 2008
- Deddf Cydraddoldeb 2010
- Mesur Hawliau Plant a Phobl Ifanc (Cymru) 2011
- Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014
- Deddf Troseddau Difrifol 2015
- Deddf Gwrthderfysgaeth a Diogelwch 2015.

Ceir rhagor o wybodaeth am y ddeddfwriaeth hon yn adran 5 o Hawliau, parch, cydraddoldeb: Canllawiau statudol ar gyfer cyrff llywodraethu ysgolion a gynhelir.
https://llyw.cymru/sites/default/files/publications/2019-11/hawliau-parch-cydraddoldeb-canllawiau-statudol-ar-gyfer-cyrff-llywodraethu-ysgolion-a-gynhelir.pdf

ATODIAD 4A: FFURFLEN COFNODI DIGWYDDIADAU BWLIO

Enw'r person sy'n adrodd am ddigwyddiad (nodwch dienw os yw hwn yn adroddiad dienw):	
Enw'r person sy'n cofnodi digwyddiad:	
Dyddiad yr adroddiad:	

Math o ddigwyddiad bwlio (ticiwch y cyfan sy'n berthnasol):

Corfforol	☐	Perthynol	☐
Llafar	☐	sy'n gysylltiedig â rhagfarn	☐
Anuniongyrchol	☐	Allgáu ac ynysu	☐
Ar-lein neu drwy ffonau symudol	☐	Wyneb yn wyneb	☐
Arall (rhowch fanylion):			

Ar gyfer bwlio sy'n ymwneud â rhagfarn, dewiswch y categori sy'n disgrifio orau'r rhagfarn dan sylw:

Hiliol (yn canolbwyntio ar hil, crefydd neu ddiwylliant)	☐	Yn gysylltiedig â hunaniaeth rhywedd	☐
Homoffobig (LHDT+)	☐	Yn gysylltiedig ag ADY neu anabledd	☐
Rhywiol	☐	Yn gysylltiedig â statws teulu neu statws plentyn sy'n derbyn gofal	☐
Trawsffobig	☐	Yn gysylltiedig ag anfantais	☐
Rhywiaethol	☐	Canolbwyntio ar ymddangosiad	☐
Arall (rhowch fanylion):			

ATODIAD 4B: FFURFLEN COFNODI DIGWYDDIADAU UNTRO SY'N GYSYLLTIEDIG Â RHAGFARN

Enw'r person sy'n adrodd am ddigwyddiad (nodwch dienw os yw hwn yn adroddiad dienw):	
Enw'r person sy'n cofnodi digwyddiad:	
Dyddiad yr adroddiad:	

Math o ddigwyddiad untro sy'n gysylltiedig â rhagfarn (canfyddedig a gwirioneddol) ticiwch bob un sy'n berthnasol:

Corfforol	☐	Perthynol	☐
Llafar	☐	Allgáu ac ynysu	☐
Anuniongyrchol	☐	Wyneb yn wyneb	☐
Ar-lein neu drwy ffonau symudol			☐
Arall (rhowch fanylion):			

Ar gyfer DIGWYDDIAD sy'n ymwneud â rhagfarn, dewiswch y categori sy'n disgrifio orau'r rhagfarn dan sylw:

Hiliol (yn canolbwyntio ar hil, crefydd neu ddiwylliant)	☐	Yn gysylltiedig â hunaniaeth rhywedd	☐
Homoffobig (LHDT+)	☐	Yn gysylltiedig ag ADY neu anabledd	☐
Rhywiol	☐	Yn gysylltiedig â statws teulu neu statws plentyn sy'n derbyn gofal	☐
Trawsffobig	☐	Yn gysylltiedig ag anfantais	☐
Rhywiaethol	☐	Canolbwyntio ar ymddangosiad	☐
Arall (rhowch fanylion):			

ATODIAD 5: BLE I DDOD O HYD I GYMORTH A CHYNGOR PELLACH

Bullies Out – Elusen gwrth-fwlio yng Nghymru sy'n gweithio gydag unigolion, ysgolion, colegau, lleoliadau ieuenctid a chymunedol. E-fentoriaid yn cynnig cymorth ar-lein (e-bost mentorsonline@bulliesout.com). www.bulliesout.com
e-bost: mail@bulliesout.com

Cynghrair Gwrth-fwlio – Gwybodaeth i ysgolion, rhieni/gofalwyr a phlant a phobl ifanc am bob agwedd ar fwlio.
www.anti-bullyingalliance.org.uk

Kidscape – Elusen gwrth-fwlio sy'n cynnal gweithdai i blant a phobl ifanc sydd wedi cael eu bwlio.
www.kidscape.org.uk

Gwobr Diana – Hyfforddi llysgenhadon gwrth-fwlio ifanc i helpu eraill.
www.antibullyingpro.com

LLINELLAU CYMORTH A GWASANAETHAU CYMORTH

CYFFREDINOL

Y Samariaid - Elusen sy'n ymroi i leihau teimladau o unigedd a datgysylltu sy'n gallu arwain at hunanladdiad. E-bost, sgwrs fyw a gwasanaethau eraill sydd ar gael. www.samaritans.org
Ffôn: 116 123 (Llinell Saesneg – am ddim i'w ffonio)
Ffôn: 0808 164 0123 (Llinell Gymraeg – am ddim i'w ffonio)

Rethink Mental Illness – Cyngor a gwybodaeth i bobl â phroblemau iechyd meddwl.
www.rethink.org
Ffôn: 0300 500 0927

Mencap Cymru – Cyngor a gwybodaeth am anableddau dysgu.
https://wales.mencap.org.uk/cy
Ffôn: 0808 8000 300

PLANT A PHOBL IFANC

Meic – Gwybodaeth, cyngor ac eiriolaeth i bobl ifanc. www.meiccymru.org

Childline – Cwnsela i unrhyw un o dan 19 oed yn y DU. www.childline.org.uk
Ffôn: 0800 1111

Kooth - Llwyfan cwnsela a lles emosiynol ar-lein i blant a phobl ifanc.
www.kooth.com

CALL (Llinell Cyngor a Gwrando Cymunedol) – Cymorth emosiynol a gwybodaeth/llenyddiaeth ar iechyd meddwl a materion cysylltiedig ar gyfer pobl Cymru. www.callhelpline.org.uk

RHIENI/GOFALWYR

Family Lives – Cymorth a chyngor i rieni / gofalwyr. Ffôn: 0808 800 2222

ParentZone – Cymorth a chyngor i rieni/gofalwyr. www.parentzone.org.uk

YoungMinds - Cymorth i helpu i wella iechyd meddwl plant a phobl ifanc.
www.youngminds.org.uk
Ffôn: 0808 802 5544 (llinell gymorth rhieni/gofalwyr)

YSGOLION/GWEITHWYR PROFFESIYNOL

Llinell Gymorth Diogelwch Ar-lein i Weithwyr Proffesiynol - I'r rhai sy'n gweithio gyda phlant a phobl ifanc sydd angen help ar gyfer mater ar-lein.
Ffôn: 0344 381 4772
e-bost: helpline@saferinternet.org.uk

RHWYDWEITHIAU CYNGOR A CHYMORTH CYFFREDINOL

Internet Watch Foundation – Ar gyfer adrodd am ddelweddau ar-lein o gam-drin plant yn rhywiol.
www.iwf.org.uk

Cymorth i Ddioddefwyr – Rhoi gwybod am droseddau casineb yng Nghymru.
www.reporthate.victimsupport.org.uk

CEOP (Camfanteisio ar Blant ac Amddiffyn Ar-lein) – Os amheuir achosion o gam-drin neu gamfanteisio'n rhywiol ar blant. www.ceop.police.uk

NSPCC (Y Gymdeithas Genedlaethol er Atal Creulondeb i Blant). www.nspcc.org.uk
Ffôn: 0808 800 5000

Mental Health Matters Wales – Gweithio gyda phobl sydd â phroblem iechyd meddwl.
www.mhmbcb.com/index.htm

PLANT A PHOBL IFANC

Heads Above The Waves –Cymorth i blant a phobl ifanc sy'n dioddef iselder neu hunan-niweidio.
http://hatw.co.uk/straight-up-advice

Rhieni/gofalwyr
Internet Matters – Cyngor ar faterion ar-lein i rieni/gofalwyr a phlant a phobl ifanc.
www.internetmatters.org.uk

ADNODDAU I YSGOLION

EACH (Educational Action Challenging Homophobia) – Darparu gwasanaethau i ysbrydoli cydraddoldeb lesbiaidd, hoyw, deurywiol a thrawsrywiol. https://each.education

Dangos y Cerdyn Coch i Hiliaeth – Hyfforddiant ac adnoddau i fynd i'r afael â hiliaeth mewn cymdeithas.
www.theredcard.org

Canolfan Gymorth PPN Cymru – Pecyn cymorth i staff ysgolion ar PPNau.
www.wales.nhs.uk/sitesplus/888/page/88504

South West Grid for Learning (SWGfL) – Offeryn hunanarfarnu ar gyfer ysgolion ac arweiniad.
www.swgfl.org.uk

ARALL
School Beat – Rhaglen Graidd Cyswllt Ysgolion Cymru Gyfan.
www.schoolbeat.org/en/parents/know-the-programme/national-events/what-isthe-all-wales-school-liaison-core-programme

Plant yng Nghymru – https://www.childreninwales.org.uk/cy/ein-gwaith/bwlio/

Comisiynydd Plant Cymru – http://www.complantcymru.org.uk/

Amser i Newid Cymru - Ymgyrch dros bobl ifanc, sy'n ceisio newid agweddau tuag at iechyd meddwl, rhoi terfyn ar stigma a gwahaniaethu.
https://www.timetochangewales.org.uk/en/mental-health-stigma/young-people/wecanwewill

MATERION AR-LEIN

Childnet International – Cymorth ar bob agwedd ar ddiogelwch ar-lein.
www.childnet.com

ANTI BULLYING POLICY

In all of the policies we strive to achieve the aims and objectives of the Wales Young People's Active Rights seven core aims framework.

"DYRO DY LAW I MI AC FE AWN I BEN Y MYNYDD"

By co-operating and trusting each other, Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg wants to ensure that every pupil fulfils his or her potential with regard to their ability and talents. We do this by offering opportunities, support and guidance within a positive, broadminded, safe and civilised society.

Vision for our pupils

We want to develop pupils who are fluent in Welsh and English who are proud of the tradition and heritage of their locality and country. We seek balanced and responsible citizens who respect the rights of other individuals and are comfortable with themselves. They will respect their minds, their spirit and their bodies and they will have broad horizons and curiosity for new information. They possess the necessary skills to benefit from challenges in the future in the world of work and in society and they will want to continue to grow and develop as lifelong learners and citizens of the world.

INTRODUCTION

Challenging bullying in schools is a key priority for the Local Authority. We are committed to ensuring that all our learners feel safe, secure and are supported to achieve their full potential. All young people have a right to an education and to be treated equally.

In order to challenge bullying effectively we will support our schools to become inclusive and engaging environments, with priority placed on well-being so learners feel safe and ready to learn. It is imperative children and young people are taught about building and maintaining respectful relationships and that the values of respect, tolerance and kindness form part of school communities and culture.

In November 2019, Welsh Government published the following guidance documents:

- Challenging bullying. Rights, respect, equality: guidance for parents and carers https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guidance-for-parents-and-carers.pdf

- Challenging bullying. Rights, respect, equality: Statutory guidance for governing bodies of maintained schools https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-statutory-guidance-for-governing-bodies-of-maintained-schools.pdf

- Challenging bullying. Rights, respect, equality: Statutory guidance for local authorities https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-statutory-guidance-for-local-authorities.pdf

- Challenging bullying: rights, respect, equality. A guide for children https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-children.pdf

- Challenging bullying: rights, respect, equality. A guide for young people https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-young-people.pdf

These guidance documents contain detailed information on anti-bullying, including online toolkits to support implementation of the guidance at an operational level. All staff should be familiar with this guidance as bullying is everybody's responsibility. Staff and governors with responsibility for anti-bullying in particular, should make themselves familiar with these materials.

Ensuring the safety and wellbeing of all our children and young people is of paramount importance for the Council, our schools and all educational settings.

Bullying is an issue which is high on the agenda for us all. It is a requirement for all schools to have a policy which clearly sets out their strategies for preventing and responding to bullying behaviours, including those that are based on protected

characteristics. This guidance provides advice to headteachers and educational staff on how to manage this process most effectively.

By taking a proactive approach and addressing bullying effectively we can reduce the instances and the long-term impact.

It is expected that all those who work in schools in the Vale of Glamorgan will adopt and implement this guidance.

ADDRESSING BULLYING IN THE CONTEXT OF ESTYN'S INSPECTION FRAMEWORK

Estyn's Inspection Framework includes clear links to preventing bullying in two of the inspection areas which are:

- well-being and attitudes to learning
- care, support and guidance.

Estyn inspectors will consider:
'how well the school responds to and manages any incidents relating to bullying, harassment and discrimination. They should consider how well the school's arrangements foster a positive approach to managing pupils' behaviour and an anti-bullying culture.'

WHAT IS MEANT BY BULLYING?

There is no legal definition of bullying in Wales or indeed in Great Britain. Therefore, the definition used in this document builds upon widely used principles established in the UK since 1993. Welsh Government guidance defines bullying as:

Behaviour by an individual or group, usually repeated over time, that intentionally hurts others either physically or emotionally.

REPORTING OF BULLYING AND PREJUDICE-RELATED INCIDENTS TO THE LOCAL AUTHORITY

The Welsh Government expects schools to record all incidents of bullying, outlining the specific types of bullying, including bullying around the protected characteristics.

The Welsh Government expects bullying, including all prejudice-related bullying incidents to be accurately recorded to enable schools to monitor patterns and prevent discrimination. The Local Authority will monitor bullying incidents and require schools to report these. This is appropriate to enable schools and local authorities to monitor their compliance with the Public Sector Equality Duty (PSED). Schools are also expected to record data on one off incidents relating to prejudice, discrimination or harassment and share these with the local authority. Schools will be expected to report and record prejudice-related incidents both (perceived and actual) using the revised list of protected characteristics (see appendix 4). This will enable schools and the local authority to be better informed in the development of appropriate strategies to tackle the prejudice that leads to bullying, and to safeguard children and young people. Without the collection and recording of information about bullying and prejudice based one off incidents (perceived or actual), it is difficult to get an accurate picture of the extent of issues, or to measure how effective strategies are at combating these.

HOW TO DEVELOP AND IMPLEMENT AN ANTI-BULLYING POLICY IN YOUR SCHOOL

Welsh Government Guidance **Rights, respect, equality: Statutory guidance for governing bodies of maintained schools** states that:

'Welsh Government expects schools to develop their anti-bullying policy as a separate policy document, but that it should link to the school behaviour/relationship policy.'

The Welsh Government expects school anti-bullying policies to outline:

- the vision and values of their school
- their definition of what is meant by bullying
- why it is important to prevent and challenge bullying
- how awareness of bullying will be raised
- how anti-bullying work will be embedded in the curriculum rather than an isolated annual event (such as during anti-bullying week)
- involvement of staff, learners, parents/carers and school governors in development and implementation of the policy
- signs a child or young person might be experiencing bullying
- how bullying will be prevented including on journeys to and from school
- when the school will take action in relation to bullying outside the school
- how the school will respond to one-off incidents, in particular prejudice-related incidents (perceived or actual)
- how to report bullying
- what learners can expect
- what parents/carers can expect
- how one-off incidents (perceived and actual) will be recorded and monitored
- how learners and/or parents/carers can appropriately escalate the matter if they do not feel that their concerns are being taken seriously
- how the school will evaluate and review their policy and strategy

THE VISION AND VALUES OF THE SCHOOL

Schools should adopt a whole-school approach for promoting positive, respectful behaviour between staff and learners as part of their whole school approach to well-being. This approach should be woven through all school activity.

Creating an environment which encourages positive behaviour and addresses the root causes of unacceptable behaviour will help create an inclusive and engaging environment where learners feel safe and are ready to learn.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we are fully committed to ensuring that all pupils and staff are safe and happy at school. Only when this happens will all members of the school community be able to reach their full potential. Bullying of any kind affects this and limits equality of opportunity. It is everyone's responsibility to prevent this from happening and this policy contains guidelines that uphold this ethos. We aim to challenge attitudes to bullying, improving the understanding of pupils and staff.

We are a school that encourages open conversation and always respond to any concerns of a pupil or member of staff.

WHAT IS MEANT BY BULLYING?

There is no legal definition of bullying in Wales or indeed in Great Britain. Therefore, the definition used in this guidance builds upon widely used principles established in the UK since 1993. Welsh Government guidance defines bullying as:

Behaviour by an individual or group, usually repeated over time, that intentionally hurts others either physically or emotionally

There are a number of distinctive elements associated with bullying. These include but are not limited to the following:

- **Intention to harm**: bullying is deliberate with the intention to cause harm. Those who bully others are often skilled at knowing exactly how to humiliate or hurt their target: picking on key aspects of their appearance, personality or identity that produces the effect wanted. They seek out the area in which they have power over their target.
- **Harmful outcome**: someone or a group is hurt physically or emotionally. They can be isolated, humiliated or made fearful. Their sense of self-worth is reduced.
- **Direct or indirect acts**: bullying can involve direct aggression, such as hitting, as well as indirect acts such as spreading rumours, revealing private information about someone or sharing intimate images with people for whom the information/ images were not intended.
- **Repetition**: bullying usually involves repeated acts of aggression. An isolated aggressive act, such as a fight, is not usually considered bullying. Yet any incident can be the start of a pattern of bullying behaviour which develops subsequently. That is why incident records are so valuable.
- **Unequal power**: bullying involves the abuse of power by one person or a group who are (perceived as) more powerful, often due to their age, physical strength, popularity or psychological resilience.

Bullying can take many forms, including:

- **Physical** – kicking, tripping someone up or shoving them, injuring someone, damaging their belongings or gestures of intimidation
- **Verbal** – taunts and name-calling, insults, threats, humiliation or intimidation
- **Emotional** – behaviour intended to isolate, hurt or humiliate someone
- **Indirect** – sly or underhand actions carried out behind the target's back or rumour spreading
- **Online** – using any form of technological means, mobile phones, social networks, gaming, chat rooms, forums or apps to bully via text, messaging, images or video (see appendix 2 for more information on online bullying)
- **Relational aggression** – bullying that tries to harm the target's relationships or social status: drawing their friends away, exploiting a person's additional learning needs (ALN) or long-term illness, targeting their family's social status, isolating or humiliating someone or deliberately getting someone into trouble
- **Sexual** – unwanted touching, threats, suggestions, comments and jokes or innuendo. This can also include sextortion, so called 'revenge porn' and any misuse of intimate, explicit images of the learner targeted.
- **Prejudice-related** – bullying of a learner or a group of learners because of prejudice. This could be linked to stereotypes or presumptions about identity. Prejudice-related bullying includes the protected characteristics (including age, disability, gender reassignment, marriage and civil partnership, pregnancy and maternity, race, religion or belief, sex and sexual orientation). Prejudice can and

does also extend beyond the protected characteristics and can lead to bullying for a variety of other reasons such as social status and background.

There are specific types of bullying relating to protected characteristics. These can broadly be categorised into the following groups:

- Bullying connected with age
- Bullying involving learners with disabilities, which can include SEN
- **Homophobic, biphobic and/or transphobic** bullying
- Bullying connected with **race, religion and/or culture**
- **Sexist and/or sexual** bullying

WHAT IS NOT BULLYING?

Some behaviour, though unacceptable is not considered bullying. Welsh Government expects these instances to be dealt with in accordance with the school's behaviour/relationship policy to deal effectively with these incidents and prevent them from potentially escalating to become bullying. It is essential that these one-off incidents are recorded by the school and that this data is regularly reviewed by the school alongside data on bullying to inform future practice. Some cases might be a safeguarding matter or require involvement of the police. A young person may be in need of multi-agency support or therapeutic intervention.

The following examples are cases which would not normally be considered bullying:

- **Friendship fallouts** - a friendship feud may, however, deteriorate into bullying behaviour that is enabled by the fact that former friends have an intimate knowledge of the fears and insecurities of one another. Children and young people who are targeted by former friends feel the betrayal deeply and are frequently isolated from their former friendship group.
- **A one-off fight** – Welsh Government expects it to be addressed according to the school's behaviour policy unless it is part of a pattern of behaviour that indicates intentional targeting of another individual.
- **An argument or disagreement** between two children or young people is not generally regarded as bullying. Nevertheless, they may require assistance to learn to respect others' views.
- **A one-off physical assault** – Welsh Government expects it to be stopped and addressed immediately. Police involvement in cases where physical assault has happened may also be appropriate.
- **Prejudice-related incidents** – A prejudice-related incident can be defined as "Any incident which is perceived to be prejudice or discriminatory by the victim or any other person hearing or witnessing the incident".

It is crucial that schools act on and record such incidents to ensure that they are clearly seen as unacceptable within the school community. Whilst not meeting the definition of bullying because they may not be repeated over time, they are no less hurtful to the child or young person subject to this. These incidents could be linked to stereotypes or presumptions about identify.

WHY IT IS IMPORTANT TO PREVENT AND CHALLENGE BULLYING

The School Council and the Senior Leadership Team recognise that bullying can cause long-term harm to individuals and affects pupils' concentration in the classroom. Bullying can affect pupils' happiness in school as well as outside of school. Bullying has a negative impact on pupils and affects pupils' emotions and causes them to lose confidence. If it happens over a long period of time - pupils do not feel safe at school.

We also agree that the bullying pupil needs to be supported to make sure it doesn't happen again. It is vital that we as a school continue to prioritize values that help our pupils to become principled citizens.

See appendix 3 for legislation relating to bullying.

HOW AWARENESS OF BULLYING WILL BE RAISED
If there is a good level of awareness in the whole school community about unacceptable behaviour it is likely more learners will come forward to report it.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we will:

- Ensure that all staff are aware of the anti-bullying policy and procedures
- Ensure that, on induction, all new staff are made aware of the policy, the approach taken by the school and how the procedures are administered
- Ensure that playground, lunch time supervisors and school administrators are fully aware of the policy and the procedures they should follow
- Regularly canvas children and young people's views on the extent and nature of bullying.
- Ensure that pupils know how to express worries and anxieties about one-off incidents and bullying.
- Ensure that all pupils are aware of the range of sanctions that may be applied against those engaging in one-off incidents and bullying
- Involve pupils in anti-bullying campaigns in schools.
- Publish the anti-bullying policy on the school website
- Publicise details of useful helplines and websites
- Offer support to pupils who have been bullied (both perceived and actual)
- Work with pupils who have been bullying in order to address the problems they have.

How anti-bullying and work to prevent any prejudice-related incidents will be embedded in the curriculum rather than an isolated annual event (such as during anti-bullying week)

Creating an environment which encourages positive behaviour and addresses the root causes of unacceptable behaviour will help create an inclusive and engaging environment where learners feel safe and are ready to learn.

SUCCESSFUL FUTURES
Successful Futures identifies 4 purposes for the curriculum. It recommends that the entirety of the school curriculum should be designed to help all children and young people to become:

- ambitious, capable learners, ready to learn throughout their lives
- enterprising, creative contributors, ready to play a full part in life and work
- ethical, informed citizens of Wales and the world, ready to be citizens of Wales and the world
- healthy, confident individuals, ready to lead fulfilling lives as valued members of society.

The Health and Well-being Area of Learning and Experience is about the physical, psychological, emotional and social aspects of our lives.

One-off lessons or short ‘blitz’ type activities are less likely to succeed than work embedded in the curriculum which progressively addresses relationships, positive behaviour and resilience.

Work across the curriculum builds a supportive school culture and shared values. It can be instrumental in enabling and empowering learners to acquire and maintain the social skills that will allow them to constructively manage their relationships with others and equip them to respond to bullying in an appropriate and, if necessary, assertive way. This approach to bullying enables the issue to be introduced progressively in an age, gender and culturally appropriate way and not treated as a ‘one-off’ lesson. It allows learners to make use of preferred and appropriate learning styles and can include the use of literature, audio visual material, drama, music, debates and outside visitors.

Targeted initiatives provide an opportunity to reinforce a positive and inclusive school culture. This can include awareness days, workshops, signposting and drop-in sessions as well as involving the wider neighbourhood and utilising a variety of organisations.

Schools should not be restricted to embarking on targeted initiatives only within dates set aside for planned prevention activities. In fact, limiting discussion of equality or discrimination issues solely to preordained calendar dates misses numerous opportunities for ‘teachable moments’ such as what is topical in the news.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we will:

- ensure that pupils know that they can discuss issues with a member of staff at any time.
- ensure that we listen to all pupils who raise the issue of bullying.
- ensure that we respond appropriately to all pupils who raise concerns about bullying.

INVOLVEMENT OF STAFF, LEARNERS, PARENTS/CARERS AND SCHOOL GOVERNORS IN DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF THE POLICY

Successful implementation of an effective anti-bullying strategy to challenge one-off incidents and prevent bullying in schools must involve the whole school community. Taking a whole-school approach is more likely to succeed than a single initiative by a teacher or group of learners.

Without the wholehearted involvement of the school population anti-bullying strategies are not likely to succeed as they are unlikely to be successfully implemented. Schools should consult learners as an essential step in all stages of anti-bullying work.

If learners feel ‘ownership’ of the anti-bullying strategy, they are more likely to abide by it. It also allows them to influence decisions on matters that affect them, in line with their rights under the UNCRC. As respected members of the school, learners are more likely to feel a sense of belonging.

Successful anti-bullying work respects every member of the school community and demonstrates this respect rather than imposing a set of rules onto learners without any reference to how well this is working.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we will:

- engage widely with the school community to ensure that our policies and procedures are relevant and update them accordingly
- set clear and realistic objectives about what the strategy aims to achieve
- ensure that staff are aware of the policy and understand the role that they play in ensuring that all staff and pupils feel safe and happy in school.

It is imperative that children and young people are taught, both at home and in school, about building and maintaining respectful relationships. This is the foundation on which positive behaviour is based.

Parents/carers have an important role to play, as part of the school community, in taking responsibility for their child's behaviour inside and outside school. Partnership working between the school and parents/carers to maintain high standards of behaviour and to encourage respect and kindness towards other people is vital.

Schools should engage with parents/carers, taking into account the following considerations when developing and rolling out their anti-bullying strategy.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we will ensure that parents/carers:

- are aware of the strategy and that it will be placed on the school's website
- know how the school would like them to report any concerns and how to escalate matters appropriately should they not be satisfied with the outcome of their initial concern
- know who to speak to when raising a concern about bullying or one-off incidents and evidence to provide
- have been engaged to support their children and support the vision and values of the school
- are aware that prejudice and discrimination are unacceptable within the school community
- are aware of the school's complaints procedure, in case they are not satisfied with the way the school has dealt with a case of reported one-off incidents and bullying
- are aware that one-off incidents and bullying relating to school staff via social media is not acceptable.

SIGNS A CHILD OR YOUNG PERSON MIGHT BE EXPERIENCING BULLYING

Indicators that a child is being bullied could include:

- Reluctance to go to school
- Appearing frightened of/during the journey to and from school
- Changing their usual route
- Being anxious, moody, withdrawn, quiet
- Complaining of illnesses such as stomach aches and headaches
- Bed-wetting in a previously dry child or young person
- Having nightmares or sleeping difficulties
- Coming home regularly with missing or damaged possessions
- Arriving home hungry
- Asking for extra money or stealing money
- Truanting
- Deterioration in their work/handwriting
- Not eating
- Unexplained cuts and bruises
- Being aggressive and bullying others

- Giving improbable excuses for any of the above

HOW BULLYING AND PREJUDICE-RELATED INCIDENTS WILL BE PREVENTED, INCLUDING ON JOURNEYS TO AND FROM SCHOOL

CREATING A WHOLE-SCHOOL ETHOS

Effective schools take a proactive approach to preventing all one-off prejudice incidents (perceived or actual) and bullying and to mitigate their effects when they occur.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- adopt a whole-school approach for promoting positive, respectful behaviour between staff and learners as part of our whole school approach to well-being - this approach will be woven through all school activity
- create an environment which encourages positive behaviour and addresses the root causes of unacceptable behaviour – this will help create an inclusive and engaging environment where learners feel safe and are ready to learn
- teach children and train staff about respect, positive behaviour, stereotypes and addressing prejudice
- build confidence to enable unacceptable language to be challenged and addressed
- ensure effective supervision between lessons with safe places provided for vulnerable learners during these times
- communicate a clear message of positive behaviour, kindness, loyalty and team spirit

TAILORING INTERVENTION

Young children who bully others using insults may not always understand the hurt they have caused and may be repeating what they have heard at home or in the community.

We will address this through:

- sensitive restorative work
- group activities exploring why some words are unacceptable can be used
- meetings with parents/carers to remind them about the values of the school

When young people become adolescents, they are more likely to be influenced by their peers and therefore interventions should address the whole group or class so that the majority opinion can be heard.

WHEN THE SCHOOL WILL TAKE ACTION IN RELATION TO PREJUDICE-RELATED INCIDENTS AND BULLYING OUTSIDE THE SCHOOL

Bullying outside school can include online bullying. Information on this can be found in appendix 2.
Welsh Government guidance states that while schools are able to regulate certain conduct off school premises, such as one-off incidents and bullying behaviour, they can only impose sanctions when the learner is on the school site or under the lawful control or charge of a member of staff. A sanction could be imposed while a learner is on a school trip, but not while the learner is on their journey home from school for instance. In such circumstances, the member of staff could indicate to the learner that they have been seen misbehaving and/or engaging in bullying behaviour and will

receive a sanction; however, the member of staff must wait until the learner is next in school to apply the sanction.

Welsh Government expect that any misbehaviour, including one-off incidents and bullying, on the journey to and from school should be dealt with using the most appropriate policy, such as the school's behaviour/anti-bullying policies or by enforcement of the Travel Code.

See appendix 3 for more information on the Learner Travel (Wales) Measure 2008.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, we will:
• encourage our pupils to behave appropriately on the way to school and on the way home
• deal with any incidents on the way to school or on the way home appropriately and we will deal with each situation in a unique way that suits the severity of the situation.

How the school will respond to incidents

Headteachers should ensure that all school staff, are aware of the procedures to follow if a learner reports being bullied or a prejudice-related incident.

All staff should be mindful that a learner may approach any member of staff they trust. Staff training and regular updates will increase their readiness and confidence to notice and respond when issues around one-off incidents and of bullying present.

The most effective interventions are sustained over the long-term, developed with staff, learners, parents and partners in the community. These are monitored, evaluated and revised to reflect changes in circumstances or context. Interventions are supported by a school ethos which inhibits one-off incidents, as well as bullying whilst promoting empathy and respect for diversity. A single strategy or initiative is unlikely to provide a solution to bullying and the most effective anti-bullying strategy will usually include a range of tools which can be adapted to suit particular incidents and form part of the school's wider whole-school approach to well-being.

Interventions may be at class level, year group level or only with the perpetrator/s.

WHOLE-SCHOOL RESPONSE
There are frequently learning opportunities for the whole class or year group which can be implemented without mentioning the name of the person who reported it. This protects against retaliation.

RESPONDING TO THE PERPETRATOR
At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- address the perpetrator/s according to the procedures and agreed sanctions in the school if they are found to have acted inappropriately
- give perpetrators the opportunity to put their side of the story before any decisions on penalties are made
- determine the most appropriate sanction in line with behaviour policy
- aim to address the root causes for the one-off incidents and/or bullying happening in the first instance - this is likely to have the greatest impact in preventing the issue from continuing.

Where isolation is used to tackle bullying, this will be used short-term and as part of a longer-term plan for addressing the root cause of the bullying.

Staff will explain to pupils the reason why they have been isolated and outline that the strategy is a short term intervention as part of a longer term plan to address the issue.

HOW TO REPORT BULLYING

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg, there are several ways in which pupils can report one-off incidents and bullying. These include:

- speak to any member of staff
- a quiet and private space to talk
- pastoral leads and staff available at key times
- school nurses or counsellors
- 'I wish my teacher knew' cards (primary)

SUPPORTING THE PUPIL WHO HAS REPORTED THAT THEY HAVE BEEN BULLIED

EFFECTIVE LISTENING

Those who are targets of one-off incidents (perceived and actual) and bullying tend to feel powerless. One of the first steps when responding to incidents is to work to restore their capacity to make choices for themselves. Using effective listening techniques staff (or a peer supporter where these are used) can help the targeted learner to feel they are doing something about the problem.

We will:

- acknowledge calmly the anger or distress of the targeted child or young person speaking
- try not to rush them if they need time to process their thoughts
- be mindful that it may have required considerable courage to come and report what is happening
- thank the learner for reporting the problem
- explain to them the next steps of how their concerns will be taken forward

CONSIDER THE SETTING

We will:

- sit at the same level as the learner reporting their experience of bullying
- ensure privacy to avoid learners overhearing what is said or seeing a meeting taking place (note that for safeguarding best practice, it should be possible for other staff to observe the meeting)

SAVING EVIDENCE

Learners who are bullied or subject to a one-off incident should be encouraged, where possible, to keep evidence of the activity. Evidence may include:

- threats or images sent on or offline by messaging (staff should not look at any inappropriate images), conversations, notes or images, damaged clothing or other belongings, online conversations or notes
- witness statements or additional evidence from bystanders
- dates and times when things happened
- screenshots

Bullying and one-off incidents rupture healthy self-esteem, replacing positive beliefs about oneself with beliefs linked to shame, disgust, criticism, incapacity, powerlessness and helplessness. When deciding on next steps to increase the self-efficacy of the

learner who reports being bullied, staff should where possible give pupils an element of choice. Choices offered to the targeted learner may include:

- how the incident will be handled
- whether changes to the learner's current journey to or from school should be considered in more detail
- whether the learner would like help from peer supporters or agrees to join a club or activity.

WHAT LEARNERS CAN EXPECT

Welsh Government has produced helpful guidance for children and young people:

- Challenging bullying: rights, respect, equality. A guide for children https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-children.pdf

- Challenging bullying: rights, respect, equality. A guide for young people https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guide-for-young-people.pdf

Schools should ensure that this information is readily available to all pupils.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- Regularly canvas children and young people's views on the extent and nature of one-off incidents and bullying
- Ensure that pupils know how to express and report worries and anxieties about one-off incidents and bullying
- Ensure that all pupils are aware of the range of sanctions that may be applied against those engaging in one-off incidents and bullying
- Involve pupils in anti-bullying campaigns in schools
- Publicise the details of helplines and websites
- Offer support to pupils who have been bullied
- Work with pupils who have been bullying in order to address the problems they have
- Encourage pupils to discuss anti-bullying, for example through the school council
- Appoint an anti-bullying champion
- Put posters around the school, in language that can be clearly understood by all pupils

WHAT PARENTS/CARERS CAN EXPECT

Welsh Government has produced helpful guidance for parents and carers:

- Challenging bullying. Rights, respect, equality: guidance for parents and carers https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-guidance-for-parents-and-carers.pdf

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- Ensure that parents/carers know whom to contact if they are worried about one-off incidents and bullying.
- Ensure that parents know about our complaints procedure and how to use it effectively.

- Ensure that parents/carers know where to access independent advice about one-off incidents and bullying.
- Work with parents and the local community to address issues beyond the school gates that give rise to one-off incidents and bullying.

Having reported an issue regarding bullying to the school, if a learner or their parent/carer does not feel that the school has taken it seriously or has not addressed their concern to a satisfactory standard, they can make a formal complaint.

The school complaints policy is available on the school website and made available on request from the school or school governing body.

HOW BULLYING AND ONE OFF PREJUDICE-RELATED INCIDENTS WILL BE RECORDED AND MONITORED

Welsh Government expects schools to have in place mechanisms for reporting and recording bullying which are clearly communicated to the whole school community. The Welsh Government expects the information schools record and monitor to relate directly to their school's definition of bullying and broader provisions outlined in their school's anti-bullying strategy and policy.

Welsh Government expects schools to record all incidents of bullying, outlining the specific types of bullying, including bullying around the protected characteristics. The Welsh Government expects schools to monitor processes regularly. This will enable schools to modify their bullying policies to respond to specific trends and emerging issues in a swift and effective manner. Schools are likely to find this helpful in the context of their PSED under the Equality Act 2010. This information could also be used by schools when reviewing their equality objectives and monitoring the impact of their anti-bullying policies.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will use the forms found in appendix 4a and 4b to record each bullying or prejudice related incident or we will record on the school's My Concern system.

If there is a good level of awareness in the whole-school community about unacceptable behaviour it is likely more learners will come forward to report it. A high number of incidents alone is not therefore an indicator that the school is ineffective. It could be the result of recent awareness raising work or anti-bullying activities.

Where schools report that they have no bullying, this may be as a result of the reporting mechanisms being ineffective whereby learners do not feel safe in raising their concerns. Schools reporting zero cases of bullying may be challenged through the inspection process to clarify what mechanisms the school employs to ensure learner well-being and inclusivity.

Where schools have recorded incidents of bullying, they should demonstrate that they are taking action to challenge bullying, address unacceptable behaviour and improve learner well-being.

As stated in Section 2 not all forms of unacceptable behaviour can be defined as bullying. At (name of school) no discriminatory or prejudicial actions or comments against pupils with protected characteristics will be tolerated and these will also be recorded monitored to ensure that all pupils are treated with respect. The incident form

found in appendix 4b will be used to record these “one-off” incidents or staff will record on My Concern.

In some cases, bullying may be so severe as to become a safeguarding matter or require involvement of the police. A young person may be in need of multi-agency support or therapeutic intervention. If this is the case, this will be reported to the DSP who will contact the local authority safeguarding officer.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- implement an ongoing cycle of school-level data recording, monitoring and analysis of anti-bullying and one off incident information
- use school level anti-bullying and one off incident data to identify priority areas for implementing whole school improvement
- take action to make those improvements
- share all data with the local authority

HOW LEARNERS AND/OR PARENTS/CARERS CAN APPROPRIATELY ESCALATE THE MATTER IF THEY DO NOT FEEL THAT THEIR CONCERNS ARE BEING TAKEN SERIOUSLY

Having reported an issue regarding bullying to the school, if a learner or their parent/carer does not feel that the school has taken it seriously or has not addressed their concern to a satisfactory standard, they can make a formal complaint.

Under section 29 of the Education Act 2002, school governors are required to have and publicise a complaints procedure ensuring anyone with an interest in the school can raise a complaint, confident it will be considered properly and without delay.

HOW THE SCHOOL WILL EVALUATE AND REVIEW ITS POLICY AND STRATEGY

This policy will be reviewed on an annual basis and updated where required.

In reviewing the policy, all members of the school community, including members of the governing body will be consulted.

Effective schools will use surveys of learners’ experiences to ask whether or not a learner, if bullied or subject to a one-off incident, reported it and were happy with the subsequent outcome. This gathering of feedback in order to learn lessons and continuously improve, more than any other, is of importance to establish trust among learners. Learners need to believe it is worthwhile to report being bullied and trust action will be taken on an individual and whole school level.

At Ysgol Gymraeg Bro Morgannwg we will:

- use surveys and group discussions to identify which aspects of the school’s current policy and strategy work well and any areas for improvement
- regularly seek the views of learners, parents/carers and staff, through surveys and discussions, to measure the extent of bullying and one off incidents (perceived and actual), behaviour present
- monitor incidents of bullying and one off incidents (perceived and actual) and identify patterns of behaviour and the extent of bullying. This will enable us to modify our anti-bullying policy if required to respond to specific trends and issues.

APPENDIX 1: SPECIFIC TYPES OF BULLYING AND PREJUDICE-RELATED INCIDENTS

SPECIFIC TYPES OF BULLYING LINKED TO PROTECTED CHARACTERISTICS

There are specific types of bullying related to protected characteristics. These can broadly be categorised into:

- bullying connected with age
- bullying involving learners with disabilities, which can include ALN
- homophobic, biphobic and/or transphobic bullying • bullying connected with race, religion and/or culture
- sexist and/or sexual bullying.

BULLYING INVOLVING LEARNERS WITH DISABILITIES AND/OR ALN

Reports from Mencap and the Anti-Bullying Alliance show that children and young people with disabilities and/or ALN are more likely to experience bullying than their peers. A study by the Institute of Education in 2014 found that even after controlling other factors that might influence the likelihood of a child being bullied, at age seven a child with ALN is twice as likely to be bullied as a child with no ALN. Welsh Government expects schools to be proactive in countering this trend.

Learners with a disability and/or ALN learners may be more vulnerable to bullying because:

- of negative attitudes towards disability or perceived disability
- of a lack of understanding of different disabilities and conditions
- they may not recognise they are being bullied
- they may be doing different work or have additional support at school
- they may be more isolated than others due to their disability or condition
- they may find it harder to make friends as a result of their disability or condition
- they may exhibit perceived bullying behaviour due to their disability or condition, e.g. autistic learners may not be aware of other people's personal space, or learners with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) may interrupt conversations or talk over other learners
- they may experience lots of change, e.g. moving from a mainstream to a special school or pupil referral unit or spending periods of time in hospital.

Disabled and/or ALN learners may also find it more difficult to resist perpetrators because they have fewer friends to defend them and have difficulties telling someone if it occurs. They can be extremely adversely affected by bullying. In addition to being distressing, it can isolate them further and set back their social and educational development.

Bullying of learners with disability and/or ALN can take the form of any of the traditional forms of bullying. However, there are additional forms of bullying that ALN/disabled learners may experience.

CONDITIONAL FRIENDSHIP

In these cases a group will allow a target to believe they are accepted into the friendship group. The group may however be using the target or place conditions on them in order to be part of the group. They might make the target the subject of their jokes, use them to run errands or even engage in criminal activity for them.

EXPLOITATIVE
In these cases the bullying takes the form of deliberately subjecting a target to something they cannot tolerate. For example, if a target is especially sensitive to sounds or smell, exploitative bullying might be where the perpetrator repeatedly spreads food over their work or makes loud noises to startle them. The eventual aim is to get the target child or young person into trouble because they will gradually become more stressed until they have an outburst of anger and/or retaliate.

MANIPULATIVE
In these cases the perpetrator manipulates the target, who at first may not realise what is happening. They might believe the other child/young person or group of children/young people like them and they are friends. However, the perpetrator might manipulate the target into high-risk relationships where the bullying becomes very controlling.

POSITIVE ACTION
While research suggests children and young people with disabilities and/or ALN are more likely to experience bullying than their peers, it is important to remember that not all disabled and/or ALN children and young people are bullied.

Welsh Government expects schools to address bullying holistically while also taking into account the individual needs and circumstances of learners with disabilities and/or ALN; under the PSED, schools are also under an obligation to ensure appropriate and effective action is taken to remove or minimise disadvantages encountered by learners due to their disabilities or ALN.

SOCIAL MODEL
In 2002, the Welsh Assembly Government adopted the social model of disability as the foundation of its work on disability in Wales.

The social model of disability offers a different perspective on disability, whereby disability is caused by the way society is organised, rather than by a person's impairment or difference. The social model of disability looks at ways of removing barriers that restrict life choices for people with impairments or differences. When barriers are removed, disabled people can be independent and equal in society, with choice and control over their own lives.

The social model of disability makes the important difference between impairment and disability. It recognises that people with impairments are disabled by barriers that commonly exist in society.

It is not the inability to walk that prevents a person entering a building unaided, but the existence of stairs that are inaccessible to a wheelchair user. Disability is socially constructed and the social model of disability requires society to remove the barriers so all people have equality. In schools this ethos is a key element of developing a truly inclusive environment and an effective disability equality scheme and anti-bullying policy.

HOMOPHOBIC, BIPHOBIC AND TRANSPHOBIC BULLYING
Homophobic, biphobic and transphobic bullying are specific forms of bullying motivated by prejudice against lesbian, gay, bisexual or transgender (LGBT) people (including those questioning their sexuality), someone with a LGBT relative or simply because a learner is different in some way. It is not characterised by specific acts but by the negative attitudes and beliefs towards LGBT people that underlie these.

When a perpetrator identifies someone as ‘different’ this can be because the target does not conform to the ‘expected’ or ‘gender appropriate’ behaviour expected of someone. It is the learner’s identity which is attacked. Homophobic, biphobic and/or transphobic bullying can therefore be experienced by a child or young person regardless of gender or sexual orientation.

KEY ISSUES FOR LGBT LEARNERS EXPERIENCING BULLYING

A 2017 Stonewall report found that nearly three in five LGBT learners in Welsh schools who took part in a survey reported that their schools say homophobic and biphobic bullying is wrong, while just one in three report that their schools say transphobic bullying is wrong. The report also found that more than four in five LGBT learners report that they have never learned about or discussed bisexuality at school, making bisexual children and young people feel even more isolated, especially where sexual orientation can sometimes wrongly be conceived as a binary of being straight or gay/lesbian, and bisexual people’s identity and experiences sometimes dismissed.

Welsh Government expects schools to incorporate anti-bullying work in the wider context of an equalities and social justice approach to respectful and healthy relationships and violence prevention. This should be done as part of a whole-school approach to celebrating difference, including embedding LGBT issues across the curriculum.

HOMOPHOBIC, BIPHOBIC AND TRANSPHOBIC INSULTS USED IN PLACE OF OTHER INSULTS OR INDIRECTLY

In schools where learners believe they will not be challenged when using homophobic insults and/or actions, they may use such language or actions towards others they are targeting for other reasons, such as ALN or race, religion or culture. The homophobic insults are being used as a proxy for the language and/or actions they know they are likely to be challenged for using, such as racist insults. This behaviour can be observed through incident records or learner surveys, e.g. if learners with ALN report higher than average incidents of homophobic bullying.

In schools, homophobic, biphobic and transphobic language and actions can be wide-ranging and used directly or indirectly to:

- deride or disparage someone considered inferior or risible
- insult a learner with a lesbian, gay or bisexual parent/carer or relative
- use sexual orientation to denigrate the actions of another
- imply something is unacceptable
- intimidate someone or make them feel uncomfortable through insinuation
- undermine and bully a learner by suggesting that they are lesbian, gay or bisexual, including by spreading rumours and malicious gossip
- bully a male or female learner considered effeminate or masculine respectively
- put down a learner with a gender non-conforming friend or family member
- imply gender variance is unacceptable
- verbally bully a target considered gender-fluid.

POSITIVE ACTION

Homophobic, biphobic and transphobic bullying cases require very sensitive responses. The family of the target may respond in ways that distress the child or young person further due to community pressure, homophobic, biphobic and/or transphobic views, or possibly through being unaware of their child’s sexual orientation.

Welsh Government expects schools to work with families to ensure the right support, at the right time, is provided for the learner to ensure the best outcomes for that child or young person. Under the PSED schools are also under an obligation to ensure appropriate and effective action is taken to remove or minimise disadvantages encountered by learners due to their having protected characteristics.

SEXIST AND SEXUAL BULLYING

In 2015 Girlguiding UK found that 75 per cent of girls and young women said anxiety about potentially experiencing sexual harassment affects their lives in some way. The same survey found that 90 per cent of young women aged 13–21 agreed that the UK Government should make sure all schools are addressing sexual harassment and bullying in schools.

Sexist bullying is based on sexist attitudes repeatedly expressed in ways that demean, intimidate and/or harm another person because of their sex or gender. It may sometimes be characterised by repeated inappropriate sexual behaviours including harassment, groping, ‘upskirting’, ‘downshirting’ and use of humiliating sexist language. In rare cases violence may be used.

Sexual bullying may be physical, verbal or psychological. Behaviours may involve suggestive sexual comments or innuendo including offensive comments about sexual reputation or using sexual language that is designed to subordinate, humiliate or intimidate. It may involve sharing of explicit images online, sometimes by multiple people, coercion or unwanted sexual touching.

It is also commonly underpinned by sexist attitudes or gender stereotypes. Sexual bullying and sexual harassment are terms which are often used interchangeably in schools, with sexual bullying often regarded as a type of sexual harassment. Whether the incident is considered sexual bullying or sexual harassment, Welsh Government expects schools to address the issue through their anti-bullying, behaviour or safeguarding policy (whichever is deemed most appropriate). Sexual bullying can affect boys and girls.

POSITIVE ACTION

Girls and young women are most frequently harmed by sexist and sexual bullying; however, boys and young men can also suffer sexist and sexual bullying and humiliation, e.g. by a group of girls/young women or a former girlfriend. Where this happens, Welsh Government expects that schools will not treat these cases any differently or less seriously than those involving girls and young women.

Welsh Government expects schools to consider all learners as potentially at risk of sexist of sexual bullying, particularly where they are perceived by others to not conform to dominant or stereotypical gender roles. Under the PSED, schools are also under an obligation to ensure appropriate and effective action is taken to remove or minimise disadvantages encountered by learners owing to their having protected characteristics.

BULLYING LINKED TO SKIN COLOUR, NATIONALITY, RELIGION AND/OR CULTURE

This form of bullying describes a range of hurtful behaviour, both physical and psychological, that makes a person feel unwelcome, marginalised, excluded or powerless because of their colour, ethnicity, culture, faith (including lack of faith), national origin or national status.

The equality Act 2010 offers protection based on a range of characteristics including race, ethnicity, religion and belief. The Act defines race as including skin colour, nationality and ethnic or national origins. Direct discrimination, indirect discrimination, harassment or victimisation targeted at an individual because they possess a protected characteristic, or are perceived to have a characteristic is against the law. If a school treats racist bullying less seriously than other forms of bullying, it may be in breach of the Equality Act.

As the Act applies to how a school treats a pupil but does not apply to relationships between pupils, the working definitions of racism and a racist incident proposed in the report of the Stephen Lawrence Inquiry in 1999 remain relevant.

The report defined racism as:
Conduct or words or practices which disadvantage or advantage people because of their colour, culture or ethnic origin

This is an expansive definition and reflects the personal, political, as well as institutional nature of racism.

The report describes a racist incident as:
Any incident which is perceived to be racist by the victim or any other person

A racist incident becomes racist bullying when it is persistent, intentional and involves an imbalance of power.

FORMS OF RACISM
Racism targeting skin colour, religion, nationality, national status and culture is widespread and schools must continue to be alert in order to consistently challenge it.

The Local Authority, EHRC (Equality and Human Rights Commission), Welsh Government and ESTYN expect schools to consider for example, the following:

RACISM TARGETED AT GYPSIES, ROMA AND TRAVELLERS
Gypsy, Roma and Traveller people are the target of a number of misleading and harmful stereotypes, many of which are deep-rooted in the public consciousness in the UK. Negative representations in the media further exacerbate the prejudice experienced by these individuals. It has even been suggested that discrimination towards Gypsies, Roma and Travellers remains ‘permissible’ in the UK. This is unacceptable and racist attitudes and stereotyping must be challenged in schools. As with all children, it is also important to build trust so that children and young people of Gypsy, Roma and Traveller backgrounds feel confident and able to report racism.

ANTI-REFUGEE PREJUDICE
The political discourse and media reporting around immigration has heightened tensions between communities and created a challenging climate for refugees and asylum seekers in the UK. There is a trend of using dehumanising language when discussing immigration, e.g. words such as ‘swarming’ and ‘invasive’. Refugees and asylum seekers are often represented as a threat or a drain to public funds, and their motives for settling in the UK are regularly questioned. Schools must be alert to these influences and ready to counter negative narratives around refugees and asylum seekers. Schools should also be aware that some refugee and asylum-seeking children and young people may have endured traumatic experiences in their country of origin or during their journey to the UK, and of the further harm that could be caused by incidents of bullying.

ANTI-SEMITISM
This is hostility, dislike or fear of Jews and Jewish things, manifested in discriminatory attitudes and actions. The online space has seen a proliferation of Anti-Semitic conspiracy theories in recent times, some of which are being repeated by school pupils. Again, these must be countered through preventative education. Anti-Semitism is frequently exacerbated in Britain by events and underlying conflicts elsewhere in the world, particularly the Middle East.

ANTI-MUSLIM PREJUDICE
Hostility or misinformation around religion of Islam which results in discrimination against Muslim individuals and communities. The Local Authority, EHRC, Welsh Government and Estyn expect that schools should play an active part in countering anti-muslim prejudice and hostility within their own spheres of influence. This may be done through education about the religion and the use of positive role models, for example. Anti-Muslim prejudice is not necessarily to do with hostility to Islamic religious beliefs, but with denying equal rights and respect to people of Islamic heritage and perpetuating media-driven, unfounded stereotypes.

The Local Authority, EHRC, Welsh Government and Estyn expect that schools to consider, when recording incidents of racist bullying, that there should be distinct and separate categories for noting the basis of the racist bullying, e.g. on the basis of religious heritage. This will ensure patterns of behaviours and attitudes can be more easily detected, and a response can be put in place. Racist incidents should be reported to the local authority on a termly basis in order to show that the school is responding appropriately and to access any further support that may be needed.

Under Public Sector Equality Duty, all schools have a responsibility to foster good relations with those who have protected characteristics and those who not. It is known that bullying is very often motivated by hostility or prejudice based on a person's actual or perceived race, religion or culture. At the root of such bullying is a view that some people are different or 'other'. By 'othering' through remarks and insults it becomes easier to see any group as set apart and to dehumanise them. This can remove all compassion. The role of schools in helping every learner feel they belong is of immense value in building a cohesive society. Very young children do not see difference until they learn or adopt attitudes and prejudices which may be present around them. Schools should ensure their learning environments, materials and curriculum are inclusive and that all children treat those around them with respect.

POSITIVE ACTION
The Local Authority, EHRC, Welsh Government expects and ESTYN expect schools to work with learners, their families and communities to ensure the right support, at the right time, is provided to learners to ensure the best outcomes for that child or young person. Under the PSED, schools are also under an obligation to ensure appropriate and effective action is taken to remove or minimise disadvantages encountered by learners owing to their having protected characteristics. This may include close monitoring in terms of attainment data, the use of embedded anti-racism education and resources and the utilisation of positive role models.

APPENDIX 2: ONLINE BULLYING AND ONE-OFF INCIDENTS
Understanding children and young people's lives in a digital age is a complex task and considering the implications for education is often a fine balance. On one hand there are calls to recognise the sophistication of children and young people's everyday uses

of digital media, and for much greater integration of technology in education to equip learners effectively for their current and future lives. On the other hand, there are anxieties about the implications of extensive screen time and online harms that are hard to regulate and difficult to confine. Moreover, while many children and young people gain understanding and experience of digital environments from birth, their access to devices and experience of using technologies varies considerably. This disparity is not just linked to economic circumstances but to the different ways in which digital toys and resources are taken up within different families.

Often digital technologies simply provide new ways of doing the same kinds of things people were doing already, e.g. socialising online rather than through face-to-face engagement.

Where a technological future is inevitable, schools need to consider the digital impacts from which children and young people need to be protected while gaining digital competence, preparing them for the world ahead.

While technology facilitates traditional bullying behaviours such as insults or rumour-spreading it also provides additional ways to bully and humiliate others such as through the misuse of images or videos, live-streaming, using anonymous messaging apps or harassing someone online. Online bullying often occurs at the same time or follows on from traditional bullying but can occur in isolation.

The perception of being able to act anonymously online often leads to disinhibited and cruel behaviour that would be less likely face-to-face. Technology may help those who lack power or popularity offline to have power over others or bully online. In this way, learners who find themselves targeted offline may retaliate anonymously online.

Online bullying behaviour can take different forms including:

- profile – people do not have to be physically stronger, older, or more popular than the person they are bullying online
- location – online bullying is not confined to a physical location and it can take place at any time. Incidents can take place in a learner's own home, intruding into spaces previously regarded as safe and private
- audience – online content can be hard to remove and can be recirculated and reposted. The potential numbers of people who can see content posted online is very large. Single incidents of online abuse can quickly escalate into bullying, e.g. by reposting, sharing and through comments
- anonymity – the person being targeted by bullying may not necessarily know the identity of the perpetrator(s) of the bullying behaviour. The target also will not know who has seen the abusive content. If the perpetrator actively hides their identity from the target this may be considered a form of passive aggression and, if repeated, this could constitute bullying
- motivation – online bullying is typically carried out on purpose. However, initial incidents may have unintended consequences, and can escalate through the involvement of others. An individual may not feel that by endorsing or reposting someone else's post that they are actively participating in bullying. The instigator may not have intended an offensive or hurtful comment to be repeated. A single incident – one upsetting post or message – may escalate into bullying involving a number of people over time.

WHY ONLINE BULLYING IS UNIQUELY DISTRESSING

Although offline bullying remains more common than online bullying learners report that the features of online bullying, stated below, make the experience uniquely distressing.

- The audience can be unlimited.
- It can occur anywhere and at any time, there is no respite from it.
- It can involve unknown people, although most cases involve known peers.
- Technology facilitates the storage of images and messages for repeat viewing.

WHAT IS THE ROLE OF SCHOOLS?

Digital competence will be a cross-curricular responsibility, together with literacy and numeracy, within Curriculum for Wales 2022. The Digital Competence Framework (DCF) is the first element of Curriculum for Wales 2022 and was made available in September 2016. The DCF has four strands of equal importance ('Citizenship', 'Interacting and collaborating', 'Producing', and 'Data and computational thinking').

The focus of the 'Citizenship' strand is on learners developing the skills and behaviours to contribute positively to the digital world around them, which includes protecting themselves online. The strand includes the elements of 'Identity, image and reputation', 'Health and well-being', 'Digital rights, licensing and ownership', and 'Online behaviour and cyberbullying' (online bullying). These skills will help learners to critically evaluate their place within the digital world, so that they are prepared to encounter the positive and negative aspects of being a digital citizen.

The 'Interacting and collaborating' strand also allows learners to explore both formal and informal methods of communication, including social media and instant messaging. Learners will not only look at how to store data, they will also consider the implications of data laws and how to share information appropriately.

The fast-changing digital environment offers boundless positive opportunities for children and young people. At the same time there are added risks and new forms of bullying and aggression. To stay up to date, schools should regularly check the Online Safety Zone (at hwb.gov.wales/zones/online-safety) within the Hwb digital learning platform.

Schools have powers to discipline learners for incidents taking place off the premises and powers to search or confiscate mobiles as a disciplinary penalty where learners have contravened the school behavioural policy and/or anti-bullying policy.

POSITIVE ACTION

Welsh Government expects schools to address online bullying and one-off incidents where it has an impact on the well-being of learners at the school. Where necessary, Welsh Government expects schools to refer a case to the appropriate agency or service. Schools must act in cases that involve a safeguarding concern. All staff should receive regular training in safeguarding and online safety.

Online and mobile communications leave a digital trail. Keeping evidence is essential. Schools should be mindful that evidence can be taken down or disappear from viewer online platforms at any time, whether removed by individuals or at the request of corporate administrators of social media platforms. Screen-grabbing is a useful route to preserve evidence. Welsh Government expects schools to log and record incidents as part of their wider safeguarding monitoring practice and impact evidence. In some cases further evidence may come to light at a later point and it may become necessary to review the entire history of the case again.

APPENDIX 3: THE LAW RELATING TO BULLYING

There is no legal definition of bullying but broader legislation can be applied to address certain acts of bullying.

Legislation applies in Wales, the UK and internationally that aims to protect the rights of children and young people to a life free from abuse and harm including bullying. Existing legislation and international conventions with relevance to bullying in Wales, set out in chronological order, include the following:

- Protection of Children Act 1978 (as amended)
- Malicious Communications Act 1988
- Criminal Justice Act 1988
- Children Act 1989
- Education Act 1996
- Protection from Harassment Act 1997
- Human Rights Act 1998
- Education Act 2002
- Sexual Offences Act 2003 (as amended)
- Children Act 2004
- United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC)
- United Nations Convention on the Rights of Disabled Persons (UNCRPD)
- Education and Inspections Act 2006
- Learner Travel (Wales) Measure 2008
- Equalities Act 2010
- Rights of Children and Young Persons (Wales) Measure 2011
- Social Service and Well-being (Wales) Act 2014
- Serious Crime Act 2015
- Counter-Terrorism and Security Act 2015.

Further information on this legislation can be found in section 5 of Rights, respect, equality: Statutory guidance for governing bodies of maintained schools.
https://gov.wales/sites/default/files/publications/2019-11/rights-respect-equality-statutory-guidance-for-governing-bodies-of-maintained-schools.pdf

APPENDIX 4A: BULLYING INCIDENT RECORDING FORM

Name of person reporting incident (please note anonymous if this is an anonymous report):	
Name of person recording incident:	
Date of report:	

Type of bullying incident (please tick all that apply):

Physical	☐	Relational	☐
Verbal	☐	Prejudice-related	☐
Indirect	☐	Exclusion and isolation	☐
Online or via mobile	☐	Face to face	☐
Other (please state):			

For prejudice-related bullying please select the category which best describes the prejudice involved:

Racist (focused on race, religion or culture)	☐	Related to gender identity	☐
Homophobic (LGBT+)	☐	Related to ALN or disability	☐
Sexual	☐	Related to family status or looked after child (CLA) status	☐
Transphobic	☐	Related to disadvantage	☐
Sexist	☐	Focused on appearance	☐
Other (please state):			

APPENDIX 4B: ONE-OFF PREJUDICE RELATED INCIDENT RECORDING FORM

Name of person reporting incident (please note anonymous if this is an anonymous report):	
Name of person recording incident:	
Date of report:	

Type of one-off prejudice related incident (perceived and actual) please tick all that apply:

Physical	☐	Relational	☐
Verbal	☐	Exclusion and isolation	☐
Indirect	☐	Face to face	☐
Online or via mobile			☐
Other (please state):			

For prejudice-related INCIDENT please select the category which best describes the prejudice involved:

Racist (focused on race, religion or culture)	☐	Related to gender identity	☐
Homophobic (LGBT+)	☐	Related to ALN or disability	☐
Sexual	☐	Related to family status or looked after child (CLA) status	☐
Transphobic	☐	Related to disadvantage	☐
Sexist	☐	Focused on appearance	☐
Other (please state):			

APPENDIX 5: WHERE TO FIND FURTHER HELP AND ADVICE

Bullies Out – Anti-bullying charity based in Wales that works with individuals, schools, colleges, youth and community settings. E-mentors offer online support (e-mail mentorsonline@bulliesout.com). www.bulliesout.com
e-mail: mail@bulliesout.com

Anti-Bullying Alliance – Information for schools, parents/carers and children and young people on all aspects of bullying.
www.anti-bullyingalliance.org.uk

Kidscape – Anti-bullying charity that runs workshops for children and young people who have been bullied.
www.kidscape.org.uk

The Diana Award – Trains young anti-bullying ambassadors to help others.
www.antibullyingpro.com

HELPLINES AND SUPPORT SERVICES
GENERAL

Samaritans – Charity dedicated to reducing feelings of isolation and disconnection that can lead to suicide. E-mail, live chat and other services available.
www.samaritans.org
Tel: 116 123 (English-language line – free to call)
Tel: 0808 164 0123 (Welsh-language line – free to call)

Rethink Mental Illness – Advice and information for people with mental health issues.
www.rethink.org
Tel: 0300 500 0927

Mencap Cymru – Advice and information about learning disabilities.
https://wales.mencap.org.uk
Tel: 0808 8000 300

CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Meic – Information advice and advocacy for young people.
www.meiccymru.org

Childline – Provide counselling for anyone aged under 19 in the UK.
www.childline.org.uk
Tel: 0800 1111

Kooth – Online counselling and emotional well-being platform for children and young people.
www.kooth.com

CALL (Community Advice and Listening Line) – Emotional support and information/literature on mental health and related matters for the people of Wales.
www.callhelpline.org.uk

PARENTS/CARERS

Family Lives – Support and advice for parents/carers. Tel: 0808 800 2222

ParentZone – Support and advice for parents/carers. www.parentzone.org.uk

YoungMinds – Support to help improve the mental health of children and young people.
www.youngminds.org.uk
Tel: 0808 802 5544 (parents'/carers' helpline)

SCHOOLS/PROFESSIONALS

Professionals Online Safety Helpline – For those working with children and young people who require help for an online issue.
Tel: 0344 381 4772
e-mail: helpline@saferinternet.org.uk

ADVICE AND SUPPORT NETWORKS
GENERAL

Internet Watch Foundation – For reporting online images of child sexual abuse.
www.iwf.org.uk
Victim Support – Report hate crime in Wales. www.reporthate.victimsupport.org.uk

CEOP (Child Exploitation and Online Protection) – If child sexual abuse or exploitation is suspected. www.ceop.police.uk

NSPCC – National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
www.nspcc.org.uk
Tel: 0808 800 5000

Mental Health Matters Wales – Works with people who have a mental health-related issue.
www.mhmbcb.com/index.htm

CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Heads Above The Waves – Support for children and young people suffering depression or self-harming.
http://hatw.co.uk/straight-up-advice

PARENTS/CARERS

Internet Matters – Advice on online issues for parents/carers and children and young people.
www.internetmatters.org.uk

Resources for schools

EACH (Educational Action Challenging Homophobia) – Provide services to inspire lesbian, gay, bisexual and trans equality. https://each.education

Show Racism The Red Card – Training and resources to tackle racism in society. www.theredcard.org

The ACE Support Hub Wales – Toolkit for school staff on ACEs. www.wales.nhs.uk/sitesplus/888/page/88504

South West Grid for Learning (SWGfL) – Self-evaluation tool for schools and guidance.
www.swgfl.org.uk

OTHER

School Beat – All Wales School Liaison Core Programme. www.schoolbeat.org/en/parents/know-the-programme/national-events/what-isthe-all-wales-school-liaison-core-programme

Children in Wales – www.childreninwales.org.uk/our-work/bullying

Children's Commissioner for Wales – www.childcomwales.org.uk

Time to Change Wales – Campaign for young people, which aims to change attitudes towards mental health, ending stigma and discrimination. www.timetochangewales.org.uk/en/mental-health-stigma/young-people/ wecanwewill

ONLINE ISSUES

Childnet International – Support on all aspects of online safety. www.childnet.com

Cytunwyd ar y polisi hwn gan y Bwrdd Llywodraethol ym mis Mawrth 2014 a'i roi ar waith ym mis Mawrth 2014. Caiff ei adolygu ym mis Gorffennaf 2023.

This policy was agreed by the Governing Body in March 2014 and implemented in March 2014. It will be reviewed in July 2023.

Llofnod/Signature…………………...............................

Cadeirydd y Llywodraethwyr/Chair of Governors

Llofnod ………………………...
Y Pennaeth/Headteacher

Paratowyd gan/Compiled by:	Addasiad Rhif: 3 Revision Number: 3
Cymeradwy gan/Approved by: Y Corff Llywodraethol/Governing Body	Dyddiad yr Addasiad: Gorfennaf 2023 Revision date: July 2023